

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Magdalena Tranová

III. ročník – prezenční studium

Obor: český jazyk – společenské vědy

**Tvorba Františka Kožíka za druhé světové války
s přihlédnutím k jeho románové tvorbě**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a užila jen uvedených pramenů a literatury.

Ve Veselí nad Moravou dne 4. 4. 2011

.....

Děkuji Mgr. Danielu Jakubíčkovi, Ph.D., za trpělivé a odborné vedení diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD	6
1 HISTORICKÁ A ŽIVOTOPISNÁ PRÓZA	8
1.1 Historická literatura	8
1.2 Definice historického románu	8
1.1.1 Hledisko časového odstupu	9
1.1.2 Hledisko tematické	10
1.1.3 Hledisko vzájemného poměru historických faktů a autorské fikce	11
1.1.4 Hledisko kompoziční	13
1.3 Vznik a vývoj historického románu	14
1.4 Historická próza v české literatuře.....	14
1.4.1 Průřez naší historickou prózou	15
1.5 Životopisný román	22
1.5.1 Vývoj životopisného románu u nás	23
2 KOŽÍKOVA TVORBA OD 30. DO 80. LET.....	28
2.1 Inspirace místem	28
2.2 Inspirace osobnostmi	31
2.3 Sportovní tematika.....	38
2.4 Obecná kritika Kožíkových životopisných románů.....	38
2.5 Další autorova tvorba	40
3 NEJVĚTŠÍ Z PIEROTŮ	42
3.1 Inspirační zdroje románu <i>Největší z Pierotů</i> a pojetí protagonisty	42
3.2 Vyhlášení soutěže	44
3.3 Kritické ohlasy.....	44
3.3.1 Pojetí postavy Jeana Gasparda Deburaua	45
3.3.2 Práce s historickými fakty	47
3.3.3 Stylistická stránka příběhu.....	50
3.3.4 Velká závislost na pramenech	50
3.4 Novodobější kritika obhajující Kožíkův román.....	51
3.5 „Pomsta“ za <i>Pierota</i> a vyžádaná polemika	54
3.6 Přepracované dílo <i>Největší z Pierotů</i>, pravda versus fikce a další knihy pojednávající o Deburauově životě.....	54

ZÁVĚR	59
PRAMENY A LITERATURA	61
SEZNAM PŘÍLOH	
ANOTACE	

ÚVOD

V devadesátých letech minulého století jsem shlédla filmové zpracování románu Františka Kožíka *Největší z Pierotů*. Film mne již tehdy zaujal, neboť mám od dětství ráda příběhy o slavných osobnostech a život pierota-Jeana Gasparda Deburaua (člověka, který navzdory různým životním zklamáním uměl lidi rozesmát a rozdávat jim radost) mi připadal zajímavý.

Později jsem si přečetla samotný román, jehož vydání spadá do 80. let 20. století. Knižní zpracování mi připadalo též velmi zdařilé...

Dozvěděla jsem se však, že existuje starší verze románu, na niž někteří tehdejší kritikové reagovali dle mého původního názoru až příliš negativně. Začalo mě zajímat, v čem konkrétně spatřovali největší nedostatky. Zkoumáním negativních kritických reakcí na Kožíkova Pierota a zpětných Kožíkových odpovědí jsem dospěla k zjištění, že tato kritika má hlubší podtext, je součástí určitého širšího kontextu. Souvisí všeobecně s tematikou historického a životopisného románu a otázkou jeho hodnocení. Jak jsem více pronikala do této problematiky, napadlo mne, že bych o ní mohla pojednat ve své bakalářské práci. V ní jsem se zaměřila na životopisný román v období druhé světové války. Tento druh prózy byl oblíbený u vícero spisovatelů. Svou pozornost jsem zde soustředila na dílo Františka Kožíka.

František Kožík byl všestranný tvůrce. Do literatury vstoupil jako lyrik, psal rozhlasové a divadelní hry. Nejvíce se proslavil životopisnými romány, v nichž se zabýval osudy slavných osobností.

Kožík mi připadal jako dobrý vypravěč. Jeho romány považuji za čtivé, uměl navodit atmosféru doby a děj příběhů měl spád. Ráda se dozvídám informace o lidech, kteří se něčím vymykali zavedenému způsobu života v určitém období či v určité společnosti. Zajímá mě, jaký vedli život, jestli spíš jako normální lidé, avšak na rozdíl od nich byli obdařeni genialitou, nebo zda žili jako bohémové. Je též zajímavé sledovat, s jakými nástrahami osudu se museli potýkat. Dlouho jsem Kožíka považovala za skvělého spisovatele. Věřila jsem, že autoři historických a životopisných románů počítají s tím, že jejich práce budou číst i čtenáři s menšími dějepisnými znalostmi. Proto mne překvapilo, co jsem při svém bádání zjistila.

Na začátku druhé světové války, respektive v roce 1939, napsal Kožík román *Největší z Pierotů*. Do té doby téměř neznámý spisovatel se tímto románem okamžitě zařadil mezi elitu české spisovatelské obce a dostal se do povědomí mnoha čtenářů. O rok později napsal Kožík další román – *Básník neumírá* – o portugalském básníku Camõesovi. Také toto dílo se setkalo

s velkým čtenářským ohlasem. Druhá světová válka znamenala tedy přelomový okamžik v Kožíkově literární tvorbě. Zároveň to byla zlatá éra naší historické prózy.

Svou práci rozčlením do několika kapitol. V první kapitole budu analyzovat definice historické prózy. O vymezení pojmu „historická próza“ se pokoušelo mnoho literárních vědců. V některých bodech se sice shodují, ale každý tuto otázku rozebírá trochu jinak. Zatím neexistuje „obecně závazná“ definice historické prózy. V práci budu interpretovat jednotlivé pohledy na danou tematiku a hledat obecné charakteristické rysy historické, respektive životopisné literatury. Popíši její vývoj ve dvacátém století. Zaměřím se přitom na historickou prózu psanou za druhé světové války a nastíním její další vrcholné období v 70. letech.

Ve druhé kapitole rozčlením tematicky a žánrově Kožíkovu tvorbu a výběrově uvedu stěžejní díla. Zmíním se též o kritických ohlasech.

Poté v rámci třetí kapitoly pojednám o inspiračních zdrojích, které podnítily Kožíka k napsání románu *Největší z Pierotů*, charakterizují jeho pojetí hlavního hrdiny a uvedu kritické ohlasy na tento román.

1. HISTORICKÁ A ŽIVOTOPISNÁ PRÓZA

1.1 Historická literatura

Velkou část knižní produkce představují díla, která se nějakým způsobem zabývají historií. Při bližším zkoumání takových děl vidíme, že některá jsou napsána odborníky a pojednávají o jistých věcech fundovaně, jiná se zaměřují na umělecký prožitek.

Jedno dělení historické literatury by mohlo být na:

- A) historiografii,
- B) beletrii.

Avšak i v oblasti beletrie rozlišujeme díla zabývající se historií do několika (minimálně dvou) skupin. Podle toho, jak autor s historickou látkou nakládal, uplatňujeme při dělení historické prózy, respektive románu, různá hlediska. Historický román lze rozčlenit například podle míry dokumentárnosti ve vztahu k fabulaci. Tímto způsobem postupoval při charakteristice historického románu například Blahoslav Dokoupil, který používá ve své studii dělení na:

- A) „historický román v širším slova smyslu“ (každé románové dílo, v němž se akce realizuje v minulosti),
- B) „historický román v užším slova smyslu“ (díla, v nichž je historie součástí dění, jednání postav vyplývá z historické situace),
- C) „román historizující“ (historie je jen kulisou, nehraje v díle důležitou roli).

Podobně jako Dokoupil doporučuje Josef Hrabák, aby se dělal v rámci historického románu rozdíl mezi „historickým románem v užším slova smyslu“ a „románem z historie“. První typ by mohlo představovat dílo Miloše Václava Kratochvíla, jako příklad druhého typu lze uvést trilogii Vladimíra Neffa o Petrovi z Kukaně.

1.2 Definice historického románu

Jeden ze zásadních problémů vyvstává při zařazení historického románu do systému genologických kategorií. Samotná genologie se potýká s problémem členění a třídění žánrů, neboť různá díla se mohou posuzovat třeba i z několika hledisek najednou. Dokoupil ve své studii uvádí, že v žánrovém povědomí je kategorie historického románu dána hlavně aspektem časového odstupu.

Naproti tomu se ve *Slovníku literární teorie* Štěpána Vlašína dočítáme, že historický román je „románový žánr, určený především hlediskem tematickým, tj. zaměřením na děje dob minulých, a materiálem, jehož základ tvoří historická fakta a realie, mající evokovat obraz daného historického období.“¹

Historický román můžeme posuzovat z různých hledisek. Pro vymezení historického románu a určování jeho podtypů jsem si vybrala rozlišovací kritéria z Dokoupilovy studie. Podle něj je hledisko časového odstupu vnějším rozpoznávacím znakem historického románu. K vnitřnímu členění historického románu v širokém smyslu slova se využívají další typologické aspekty. Jsou to zejména aspekt tematický, aspekt vzájemného vztahu historických faktů a autorské fikce, aspekt kompoziční a aspekt historické konkrétnosti, jenž je předešlým třem hlediskům nadřazen.

1.1.1 Hledisko časového odstupu

Dokoupil uvádí, že za historický román bývá běžně považováno každé dílo románového rozsahu, jehož děj se odehrává v dostatečně vzdálené minulosti. Hrabák ale poukazuje na to, že každé vypravování o některé události by se dalo teoreticky považovat za historické, neboť zachycuje svým způsobem minulost, tedy podává zprávu o tom, co bylo.

Jednou z klíčových otázek pro to, abychom mohli označit prózu za historickou, je vztah autora či čtenáře a časového období, do něhož byl děj díla zasazen. Různí literární vědci se zamýšleli nad tím, zda je rozhodující poměr autora k době, kterou popisuje ve svém díle, či časový odstup čtenáře od období, v němž se příběh odehrává.

O určité historické události může psát buď ten, kdo ji zažil, nebo ten, kdo ji poznal jen zprostředkovaně. Slovem „zprostředkovaně“ se může myslet buď z vyprávění jiných lidí, nebo z historických příruček a dokumentů.

O takové události pak může číst buď pamětník nebo někdo, kdo se o ní dozvěděl z cizích, ústních či písemných zdrojů.

Dokoupil dochází k závěru, že pro literární bádání má význam jen první hledisko, a to ještě v případě, kdy autorem je člověk, jenž při tvorbě svého díla pracoval jen se zprostředkovanými informacemi. Pro autora-pamětníka jsou totiž popisované události natolik „aktuální“, že se od nich nedokáže dostatečně distancovat a podat je jako fakta uzavřené minulosti.

---

¹ VLAŠÍN, Š. *Slovník literární teorie*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1977. s. 136.

Hrabák dokonce zastává názor, že k historické próze by se měla řadit pouze díla, jejichž děj se odehrává v tak vzdálené minulosti, že autor nemůže počítat ani s vlastní čtenářovou životní empirií, ale ani s empirií zprostředkovanou pamětníky, která by mohla jeho zobrazení ověřovat. Hrabák pokládá za „čistou“ historickou prózu jen takové útvary, jejichž vypravování se opírá pouze o historické prameny.

Různí literární teoretikové se však neshodují v počtu let, které by měly uplynout od doby autorovy současnosti a časového období, v němž se odehrává děj jeho díla.

„Jako nejvhodnější formální hranice mezi románem historickým a románem retrospektivním může posloužit časový odstup zhruba šedesáti let.“² Po uplynutí této doby by mezi pamětníky popisované doby patřili jen příslušníci nejstarší generace. Pro většinu společnosti by se události té doby staly uzavřenou a zhodnocenou historií. Také spisovatel-pamětník by si při tvorbě svého díla z této doby počínal objektivněji. Z prostudovaných materiálů vyplývá, že Dokoupil zcela nevyklučuje jako zdroj informací pamětníky na rozdíl od Hrabáka.

György Lukács dříve zastával názor, že za historický můžeme považovat každý román, jenž vystihuje podstatné rysy jisté společenské situace, tedy i díla zobrazující poměry autorovy současnosti, jsou-li čtena z delšího časového odstavu – např. romány Stendhalovy či Balzacovy. Tento postoj se ve větší míře neprosadil a v současnosti je vnímán jako překonaný. Dnes se zastává názor, že *„míra čtenářovy vzdálenosti od zobrazované doby není pro přiřazení díla k historickému románu relevantní, neboť na rozdíl od vzdálenosti autorovy není zakódována v textu“³*. Důležitý je objektivní charakter románu, to znamená, zda jej autor koncipoval jako román ze současnosti či román historický. Čtenářské hledisko tedy podle mnohých nehraje při označování prózy za historickou žádnou roli.

1.1.2 Hledisko tematické

Dalším hlediskem při posuzování historické prózy je výběr tématu. I v rámci tematického hlediska dochází ke sporným momentům. Kvůli přehlednému a srozumitelnému náhledu do problematiky tematické složky v historické literatuře je vhodné řídit se například tematickou typologií polského badatele Juliana Krzyżanowského, který rozděluje románová díla do tří skupin podle toho, jestli je tématem psychika jedince, společenské jevy nebo

---

² DOKOUPIL, B. Český historický román 1945 – 1965. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987. s. 18.

³ MOCNÁ, D. – PETERKA, J. Encyklopedie literárních žánrů. 1. vyd. Praha / Litomyšl: Paseka, 2004. s. 239.

příhody (děj). Romány bychom s přihlédnutím k této klasifikaci mohli označovat jako „román individua“, „román společnosti“ nebo „román »děje«“ (jejich nejčistšími formami jsou romány psychologické, společenské a dobrodružné). Z toho vyplývá, že historický román netvoří samostatnou žánrovou formu, ale že jednotlivá díla, která k němu přísluší, se přiřazují ke třem různým žánrovým formám. V Krzyżanowského pojetí by pak například biografický román spadl do kategorie „románu individua“, detektivka a kriminální román by nejčastěji reprezentovaly díla „dějová“ a román sociální, politický nebo vesnický by se řadil k typu „společenskému“.

Krzyżanowski při rozlišování typů historického románu uplatňuje kromě aspektu tematického i hledisko chronologické. Sleduje přitom 1. časové umístění akce do minulosti (historický román), 2. do přítomnosti (román se současnosti) a 3. do budoucnosti nebo neskutečného času (román utopický). Na pomezí tohoto členění vznikají konkrétní různotvary, například historický román zaměřující se na jedince, utopický román dějového charakteru a jiné. Na základě takového pojetí můžeme dále vymezit tři hlavní varianty historického románu – historický „román individua“, historický „román společnosti“ a historický „román děje“.

1.1.3 Hledisko vzájemného poměru historických faktů a autorské fikce

Při tvorbě historického literárního díla je důležitý autorův přístup k historickým faktům. Měl by použít metod historického bádání. Podle některých literárních vědců by měl být historický román věrný dějinné realitě, ale například Dokoupil, zastává názor, že: „*Historická próza má jiné poslání než historiografie, proto jí mohou být v podstatě lhostejná jména jednotlivců, přesná data bitev či korunovací, stejně jako to, zda měl některý panovník manželky tři nebo čtyři.*“⁴ Václav Černý a Karel Polák však upozorňovali na to, že nesprávné zacházení s fakty může být považováno za autorovu nevzdělanost. Problematika „historické konkrétnosti“ bývá často jedním z hlavních kritérií při posuzování kvalitního díla a braku.

Historický román hrál významnou roli v poznávacím procesu čtenářů. Jelikož je historický román útvar s velmi silnou tradicí, pociťuje se každé výraznější porušení jeho faktografické hodnověrnosti jako určité překročení závazných norem. Podle Dokoupila by se umělec neměl úplně vzdávat svého uměleckého záměru, ale přiznává, že co se týče spisovatelovy možnosti přizpůsobit konkrétní detaily v zobrazení reality vlastním uměleckým

---

⁴ DOKOUPIL, B. Český historický román 1945 – 1965. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987. s. 26.

záměrům, je autor mnohem více omezen, než kdyby psal román ze současnosti. To platí zvláště, pokud zachycuje skutečné historické osoby a děje.

Podstatu historické konkrétnosti vidí Dokoupil v pravdivém zobrazení podstaty popisované doby. Hrabák pracuje s pojmem „pravdivost“, čímž má na mysli pravdivost uměleckou. Ta zahrnuje věrohodné zachycení reálií, postav a jejich vztahů, které by měly odpovídat dané době. Vylíčení prostředí, událostí a postav by mělo odpovídat možnostem dané doby.

Podle typologie poměru historických faktů a autorské fikce rozlišujeme pět typů historického románu:

Zaprvé je to typ dokumentární. Vychází se z uměleckého zobrazení historických fakt. Fikce slouží jen jako pomocný nebo doplňkový prvek. Dokumentární typ historického románu tvoří plynulý přechod v literaturu faktu.

Protipól k prvnímu typu tvoří typ čistě epický, v němž záleží hlavně na uměleckém zobrazení fikce. Historická fakta mají podružnou či pomocnou úlohu, v některých případech se téměř vůbec neuplatňují. Konflikty v příbězích mají nadčasový charakter a vycházejí z tzv. věčných lidských vášní. Jde většinou o díla historizující, jelikož konflikty nevyjadřují nic podstatného ze ztvárňované doby, nejsou historicky významné a typické.

Třetím typem historického románu je typ projekční. Východiskem je v něm (podobně jako v typu čistě epickém) umělecké zobrazení fikce. Historická fakta sice nemusí být deformována nebo pozměňována, ale většinou hrají pomocnou roli a vytvářejí nanejvýš koloritní dobové pozadí. Autor v takových dílech řeší většinou problémy své doby. Minulost používá jako zrcadlo, v němž se odráží tvář autorovy současnosti. Lidské jednání je motivováno ve většině případů individuálně morálními stimuly. V prózách jsou sledovány dvě linie. Zaprvé je to vnější historický rámec a zadruhé charakter ústřední postavy, do něhož autor vkládá své pocity a který nevyplývá z historických souvislostí, není historicky podmíněn. Díla tohoto typu jsou převážně historizující, málokdy je můžeme považovat za historická, jelikož často nedosahují historické konkrétnosti. Jsou náchylná k modernizaci, projekční typ může nejsnáze ze všech ostatních typů přejít v alegorii současnosti.

Význam díla spočívá v tom, nakolik autor dokáže odkrýt pravdu idejí a nálad určité doby. Pro díla „projekčního“ typu je charakteristické, že nevycházejí ze sociální analýzy zobrazované doby ani z analýzy vztahu mezi postavou a dobovým společenským prostředím, ale z autorových idejí, pro něž autor hledá vhodnou historickou kulisu, aby je mohl rozvíjet.

Čtvrtý typ vzniká smíšením rysů typu dokumentárního, čistě epického a projekčního. Označujeme ho jako typ přechodný. Podrobná historická dokumentace se pojí buď s uplatněním tradičních epických postupů, například romantickými a sentimentálními schémata, dobrodružnými a kriminálními zápletkami, motivacemi lidského jednání nadčasovými faktory, nebo s výrazovým zaměřením na psychologii postav, které jsou modernizovaně pojaté.

Poslední typ se označuje termínem syntetický. Spojuje v sobě přednosti typu dokumentárního, projekčního i čistě epického a představuje jakoby vyšší stupeň typu přechodného. Autor musí znát detailně dobu, kterou popisuje, nelpí se však na dokumentární přesnosti ne příliš významných detailů a faktů. Syntetický typ se může úzce vztahovat k aktuálním otázkám současnosti, ale vyvozuje dění ze stavu společnosti v popisované době a nepromítá do minulosti, co by jí bylo cizí. Syntetický typ je z hlediska dnešní historické prózy nejlepším typem historického románu. Vyžaduje ale nejvíce uměleckých schopností, a to zvládne málokterý autor.

1.1.4 Hledisko kompoziční

V rámci kompoziční typologie historického románu posuzujeme dílo podle dvou základních hledisek. První hledisko představuje stupeň kauzality ve vzájemném spojení tematických složek, druhé okruh postav stojících v centru autorovy pozornosti.

První stanovisko klasifikuje literární díla podle osy „extenzita – epické zhuštění“, druhé podle osy „polycentricnost – monocentricnost“. Zkombinujeme-li oba pohledy, dospějeme k určení čtyř základních kompozičních variant historického románu.

První z nich je „polycentrický román-kronika“, který pracuje s chronologickým řazením tematických složek, jejichž kauzální sepětí je oslabeno, a s několika ústředními postavami, popřípadě s kolektivním hrdinou.

Druhý typ, „monocentrický román-kronika“, sleduje jednoho ústředního hrdinu v prosté chronologické posloupnosti jeho životních osudů, přičemž velmi často zapojuje hrdinovu životní dráhu do široce založeného obrazu prostředí, do dobového společenského kontextu, přibližovaného prostřednictvím obsáhlých autorských komentářů, popřípadě prostřednictvím epizodických postav a dějů.

Třetí variantou je „polycentrický román zhuštěné epické výstavby“ (pro něj se užívá i termínu freska). Je charakterizován zvýšenou mírou kauzálního sepětí tematických složek a pracuje s několika navzájem propojenými syžetovými řadami a několika ústředními hrdiny.

Poslední varianta se nazývá „monocentrický román zhuštěné epické výstavby“. V příběhu vystupuje jeden protagonista, sleduje se jeho dramatické zápolení s osudem.

1.3 Vznik a vývoj historického románu

Kořeny historického románu můžeme nalézt již ve starověkém a středověkém eposu. Historická literatura se dále rozvíjela v kronikách a hrdinské epice s historizujícími náměty, později v utopiích a gotickém románu. Specifickým rysem je pro ně motiv časem nedotčeného („věčného“) charakteru člověka.

Historický román jako takový však vznikl až v období rozvoje novodobého měšťanského nacionalismu, v období vzniku národnostních hnutí po Francouzské revoluci a napoleonských válkách. Zde bývá většinou zobrazena proměnnost jednání a povahy charakteru člověka vlivem časových okolností a individuálního bytí.

Za zakladatele historického románu je považován Walter Scott, v jehož příbězích se uplatňuje romantické hledisko, barvitě líčí atmosféru doby. Scottův přínos je spatřován v objevení podmanivosti dobového koloritu a příklonu k národním dějinám.

V prvních historických románech byly dějiny chápány a líčeny romanticky. V druhé polovině devatenáctého století se začala prosazovat tendence k přesnějšímu a hlubšímu chápání minulosti a historických událostí. Románová díla pak začala zobrazovat historii buď v epickém odstupu vůči ní, nebo se v nich uplatňoval ironický nadhled. Některá díla se také snažila vyjádřit smysl národních dějin.

Ve dvacátém století je v historickém románu stále více patrný kritický nebo ironický pohled na minulost. Mnohá díla se zaměřují na osudy autentických osobností. Dále dochází k aktualizaci tematiky (modernizaci historie) a k zaměření se na současnou filozofickou, etickou či politickou problematiku.

1.4 Historická próza v české literatuře

Zaměříme-li se na historickou prózu v českém prostředí, pak musíme upozornit na některá její specifika.

1. „*Historická próza měla v české literatuře vždy mnohem důležitější místo než ve „velkých“ evropských literaturách...*“⁵ To bylo dáno politicko-společenskou situací v 19. století, kdy si český národ potřeboval uvědomit své hodnoty a čerpal tak z historie posilu a poučení. V té době plnila historická próza zejména dvě funkce, a to národně uvědomovací a lidovýchovnou.

V průběhu 20. století se však změnila politická a sociální podmínky. Historická literatura však zůstala od dob Tylovy a Jiráskovy tvorby spjata s národními tradicemi. Patřila k nejvýznamnějším oblastem literární tvorby.

Česká historická literatura byla velmi citlivá na změny společenského klimatu. Odrážela proměnlivost celkové kulturně-politické situace, ale i dění ve společnosti, jako bylo například ideové směřování, vkus či požadavky „společenské objednávky“.

2. Historická próza poskytuje výhodný prostor pro zkoumání vztahů mezi námětem a ideově estetickým obsahem díla, mezi látkou a jejím uměleckým zpracováním.

3. Každému typu literatury, který se těší velké oblibě, se věnuje také řada spisovatelů, jejichž díla hraničí s brakem či dokonce brakem skutečně jsou. Může se však stát, že ani literární kritika nemusí kvůli nedostatku odstupu jasně rozlišit kvalitní dílo od výtvoru bez větších uměleckých ambic. Přitom časový odstup je výhodou, která pomáhá poznat skutečné hodnoty od zdánlivých.

Historická literatura samozřejmě prošla určitým vývojem. Rozdíly můžeme pozorovat ve volbě ideově tematických komponentů díla (výběr doby, typ tématu a hrdiny, pojetí poznávací a výchovné funkce literatury, aktualizace tématu). Měnil se postoj vůči vztahu mezi autorskou fikcí a historickými fakty, měnily se a vyvíjely se kompoziční a jazykové prostředky. Při posuzování kvality se uplatňují jak metody literárně-historické, tak i hlediska literárněkritická.

Za naše klasiky poválečné historické prózy jsou považováni například M. V. Kratochvíl, Václav Kaplický, Josef Toman či Vladimír Neff.

1.4.1 Průřez naší historickou prózou

Hrabák poukazuje na to, jak se se zobrazením dějin vyrovnala starší historická próza. Nejdříve se autoři zaměřili na reálie. Popisovali turnaje, strhujícím způsobem líčili kruté bitvy, autenticky popisovali dobové kroje, obyčeje a život na hradě, ve městě či na vesnici.

---

⁵ DOKOUPIL, B. Český historický román 1945 – 1965. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987. s. 6.

Tím se přiblížili prózám W. Scotta. Vrcholu tento druh historické prózy dosáhl v díle Zikmunda Wintra. Další typ v rámci historické prózy tvoří díla, která se snažila zobrazit veliká hnutí, jež dala směr vývoji našich dějin, tedy snaha poukázat na smysl událostí. Do této linie se řadí Václav Beneš Třebízský a Alois Jirásek.

V prvních desetiletích 20. století se však u nás rozhořely vášnivé diskuse o kvalitě naší historické literatury, neboť na knižním trhu se začalo objevovat stále více komerční historické literatury nevalné úrovně. Nejhlubší úpadek zaznamenala česká historická próza ve třicátých letech. „*Historická beletrie se tehdy stala doménou autorů druhého a třetího řádu a vplynula takřka beze zbytku do takzvané spotřební literatury, konzumované nejméně vyspělými čtenářskými vrstvami.*“⁶

Jednou z příčin úpadku byla od doby národního obrození přetrvávající výchovná národně uvědomovací funkce v historické literatuře. Ještě ve dvacátých letech dvacátého století jsou díla psány většinou v tomto duchu.

Další příčinou bylo, že ikonou historické prózy se stalo dílo Aloise Jiráska. Jirásek měl mnoho napodobitelů, ale dlouho se nenašel někdo, jenž by historickou prózu posunul dál.

Ke kvalitativnímu úpadku historické literatury přispěla také již zmíněná komercializace knižní kultury. Vyhledávaným artiklem se stala díla s dominující zábavnou funkcí a přejímající konvenční postupy a typické stereotypy historicko-dobrodružné prózy po vzoru Dumasových románů.

V této době by se spisovatelé písící historickou literaturu dali rozdělit do dvou skupin. Zaprvé to byli autoři starší generace, kteří čerpali náměty z minulosti různých rázovitých okrajových oblastí. Vysokých uměleckých kvalit z této skupiny dosáhla pouze trilogie Jindřicha Šimona Baara *Paní komisarka* (1923), *Osmáčtyřicátníci* (1924), *Lůsy* (1925). K braku bývají přirovnávána například díla Jana Vrby, Františka Hamzy, Čenka Kramoliše či Josefa Františka Karase, kteří navázali ideově, tematicky i po stránce formové výstavby děl na Jiráska, ale jeho způsob tvorby nijak nerozvinuli a neobohatili. Ve svých dílech zobrazovali většinou husitství a národní obrození.

Druhou skupinu tvořili autoři výslovně spotřebních produktů. Nejvýraznějším a nejplodnějším z těchto tvůrců byl František Josef Čečetka. Dále můžeme jmenovat například Josefa Svátka, Karla Herlssohna-Herloše, Karla Legera a Rudolfa Richarda Hofmeistera. Nejnapodobovanějším autorem byl Alexandre Dumas starší, jehož romány u nás vzbudily

---

⁶ DOKOUPIL, B. Český historický román 1945 – 1965. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987. s. 40.

největší ohlas v polovině 20. let. Dalšími často napodobovanými zahraničními spisovateli byli například Walter Scott či Henryk Sienkiewicz. V dílech českých autorů z tohoto okruhu hraje zásadní roli dobrodružná složka.

Na konci dvacátých let se objevil náznak zlepšení úrovně historické literatury v podobě próz Jaroslava Durycha *Bloudění* (1929) a *Rekviem* (1930). V dílech je patrný barokní dualismus, neustálá konfrontace hmotného a duchovního. Na rozdíl od přehledné, jednosměrně orientované a harmonicky rozvržené kompozice Jiráskových kronik a epopéjí uplatňuje Durych při své tvorbě kompoziční model založený na konfrontaci prvku statického, scelujícího a harmonizujícího s prvkem dynamickým, jenž navozuje dojem neučleněnosti a chaosu. Zdůrazněna je role katolické církve v našich dějinách. Také v nich vidíme vliv „nového“ výkladu českých dějin formulovaného Josefem Pekařem. Tato Durychova próza našla mnoho obdivovatelů, mezi něž patřil i F. X. Šalda. Přesto o Durychově tvorbě napsal: „*Ale vedou od románu Durychova cesty do budoucnosti? Nevěřím tomu. Je to umění uzavřené a minulostné ve všem všudy, při všem svém žáru a při vši své síle.*“⁷

Ve 30. letech někteří autoři sice po ideové stránce pokračovali v durychovském zobrazování dějin, ale jednalo se převážně o beletristy druhého a třetího řádu. Patřili sem například F. S. Kovář, J. Sahula, N. Svobodová či František Křelina.

V roce 1931 vyšel román *Markéta Lazarová* od Vladislava Vančury. Toto dílo znamenalo velký zlom ve vývoji naší historické prózy. Vznikla jím nová vývojová linie, podstatně odlišná od jiráskovské tradice. Vančura dal historické próze zcela jiné poslání, než jaké doposud plnila. Román představoval především rozchod s koncepcí historické prózy jako prostředku poučení a vlasteneckého uvědomování. Vančura děj dobově ani místně nelokalizuje a nevychází z žádných konkrétních historických faktů. Za Vančurovy následovníky bývají považováni například Vladimír Neff (*Lidé v tógách*, 1934) nebo Josef Toman (*Člověk odnikud*, 1934). Vančurův přístup k dějinám uplatňovali autoři hlavně za nacistické okupace.

Zajímavým dílem, které svou koncepcí zůstalo osamoceno, je román Antonína Trýba *Císař chudých* (1935). Detailně analyzuje společensko-politické vztahy ztvárňované doby. To je staví do protikladu k Markétě Lazarové. Na rozdíl od Durycha nepřistupuje ke své látce s apriorní tezí, ale zobecňující filozofické závěry vyvozuje z historických faktů a jejich objektivního zkoumání.

---

⁷ DOKOUPIL, B. Český historický román 1945 – 1965. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987. s. 49.

Ve 30. letech se u nás začal rozvíjet „staronový“ žánr literární biografie. Dokoupil i Polák ve svých studiích shodně poukázali na to, že zatímco v cizích literaturách měl tento žánr tradici a opíral se o kvalitní vědecká díla, v našich zemích jeho tradice neexistovala a taktéž nebylo sepsáno mnoho kvalitních českých vědeckých životopisů. Naše literární biografie byly úzce závislé na zahraničních vzorech, k nimž patřilo například dílo André Maroise. Marois se zaměřoval na psychologický vývoj svých hrdinů. „*Právě hloubkou a jemností psychologické analýzy se však české biografické prózy nemohly se svými vzory nikterak měřit.*“⁸

Dále oba literární vědci poukazují na to, že český spisovatel jako by nevěděl, jak s tímto typem biografie zacházet. Největší problém mu činila metoda montáže a svévolná fabulace, které bývají v tomto druhu literatury často používány. Tohoto žánru se u nás chytili zejména autoři triviální literatury. Zjistilo se, že mnohým čtenářům stačí pouze děj plný dobrodružství nebo že se chtějí dozvědět hlavně pikantnosti ze soukromí určité osobnosti a podobně. Pokud autor vyhověl takovému požadavku málo zkušeného čtenáře, ukázalo se, že literární biografie je dobrým obchodním artiklem. K těm, kteří se takovou tvorbou zabývali, patřili například Vladimír Drnák, Jaroslav Humberger, Sonja Špálová a Mirek Elpl.

Biografická próza se rozšířila v českých zemích zejména v období okupace. Biografie totiž umožňovaly ukázat prostřednictvím protagonistů na sílu a nezdolnost lidského ducha a vyjádřit víru ve vítězství tzv. „dobra“. Většinou autorů se nepodařilo vytvořit celkový esteticky působivý umělecký obraz.

Na sklonku 30. let vstoupil do literatury M. V. Kratochvíl knížkou *Bludná pouť* (1939). Jeho literární dílo představuje ve vývoji naší historické prózy novou etapu. Hrabák jej považuje za „klíčový zjev“ moderní historické prózy. Kratochvíl obnovil tradici, která byla přetržena na počátku meziválečných let a vytvořil nový typ historického románu a povídky. Ve svém vztahu k minulosti navázal Kratochvíl na nejlepší tradice naší historické prózy (zejména na realistickou jiráskovskou tradici), ale zároveň je překonal. „*Při svém zobrazování se vyhýbá stejně jiráskovské střízlivosti jako wintrovské záplavě kulturně historických podrobností a Durychovu barokem přetíženému výrazu.*“⁹

Kratochvíl začal tvořit v období krátce před druhou světovou válkou. V této době se autoři snažili nalézt spojnicí mezi minulostí a přítomností a hledali v minulosti oporu.

---

⁸ DOKOUPIL, B. Český historický román 1945 – 1965. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987. s. 54.

⁹ HRABÁK, J. Úvahy o literatuře. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1983. s. 133.

V celém Kratochvílově díle je patrný pohled na minulost jako živou součást dnešního společenského vědomí.

Kratochvíl byl – podobně jako Jirásek a Winter – odborně vzdělaný historik. To se odráží i v jeho díle. Zároveň jej při tvorbě ovlivnily i zážitky z dětství. Na jeho tvorbu měly vliv například pocit osamělosti, zážitky z velkoměst, kulturní zájmy či láska k českému venkovu. „*K venkovskému prostředí poukazuje jadrnost jeho výrazu, k archivářskému povolání zase schopnost vytvářet z drobných faktů syntetický obraz skutečnosti.*“¹⁰ Kratochvíl tvořil metodou krátkých záběrů, podaných s dokumentární přesností, z nichž si čtenář musí sám sestavovat souvislý děj. Někdy sáhl i k metodě montáže dobových dokumentů. K úspěchu jeho děl přispívalo i to, že byl obdařen vypravěčským uměním.

Jako autor historické prózy je považován za realistu. Nepouštěl příliš uzdu své fantazii, spíše se snažil dotvářet to, co našel v pramenech. Nenajdeme u něj mnoho fiktivních postav a složitých zápletek. Protagonisté jeho děl bývají často samotáři. Kratochvíl uměl velmi dobře pracovat s psychologií postav. Ve svých románech či povídkách často popisoval poměry ve vyšších společenských vrstvách. V 50. letech se zabýval husitstvím, v letech šedesátých myšlenkou o úloze umění a vědy v národním životě a v následující dekádě otázkou života a smrti.

Kratochvílův sloh se vyznačuje specifickým autorským rukopisem. V jeho prvních pracích si můžeme všimnout silné afektivnosti a intenzivního užívání prostředků, které jsou příznačné pro lyrický způsob zobrazení. Kratochvíl tak vytvořil jakýsi protiklad „civilního“ stylu Karla Čapka a přiblížil se do jisté míry Vančurovi. V oblasti historické prózy představuje protipól poměrně střízlivému slovnímu výrazu Václava Kaplického.

Jako ukázkou lze uvést například část z románu *Čechy krásné, Čechy mé*: „*Ano, hora! Mons Rips, jako stojí již v prvním našem letopise, v kronice Kosmově. Jen si pro sebe zkuste říci: kopec Říp, nebo vrch. Cítíte, že to jaksí nejde. Přitom vůbec nerozhoduje, že výška Řípu nedosahuje ani půl tisíce metrů. Říp je však horou svou monumentalitou, s níž se tyčí nad přízemností obilných lánů, jež jej obkružují ze všech stran; je horou i svou odlišností, kterou strmí nad rovinou tolik užitečnou a životodárnou, zatímco sám není nikomu a ničím povinován – po staletí se odívá jen lesním porostem, který dovede stejně bezostyšně na staletí odložit, do kamene lysí, i zase zarostlý, osamocený, ničím nespoutaný, vzdálený svým*

---

¹⁰ HRABÁK, J. Úvahy o literatuře. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1983. s. 130.

sopečným druhům v Českém středohoří, sám rovněž sopečná vyvřelina, navěky ztuhlá do podoby zkamenělého zvonu.“¹¹

V 70. letech nastal rozmach české historické prózy. Bylo to dáno mimo jiné i tím, že se jí začali zabývat i autoři, kteří ji dříve nepěstovali. Jednalo se například o Bohumila Říhu, Norberta Frýda a Václava Erbena. Projevovaly se v ní různé postoje. Knihy vydané v tomto období zahrnují celý náš historický vývoj, někteří spisovatelé volí i témata z ciziny.

Uplatňovaly se různé přístupy k látce. V opozici k próze pojímané vcelku tradičně (Václav Kaplický) stojí próza relativizující historii (Oldřich Daněk). Dalším výrazným protikladem jsou díla, která se svou dokumentárností blíží literatuře faktu (Kratochvíl, životopisné romány Františka Kožíka) a příběhy obsahující velkou míru volné fabulace (Vladimír Neff).

Hrabák se domnívá, že společným základem všech próz vydaných v 70. letech je snaha zapojit hodnoty minulosti do tehdejšího života. V této době se obrací pozornost i k obdobím, o která se spisovatelé dříve téměř nezajímali. Byla oslabena výchovná funkce historické literatury. Mizela náročná historická próza nahrazující dějepisné poučení. Poučování se ujala druhořadá literatura nebo literatura faktu, která však v té době již neměla didaktické poslání v tradičním slova smyslu.

Hrabák ve své stati o historické próze ze 70. let rozebírá zejména poměr fikce či autorské fabulace s historickými fakty. Dále se Hrabák zamýšlí nad tím, jak se s otázkou historické pravdivosti vyrovnávali různí spisovatelé.

Někteří popisovali historii se skeptickým nadhledem. Autor, v jehož díle je tato metoda nejvíce patrná, je Oldřich Daněk. Daněk hledal nový přístup k látce. Čtenáře sám upozornil na to, že (některé) jeho romány jsou fiktivní. Vyvstává však otázka, do jaké míry je fikce, respektive poukázání na ni, v díle „*funkční a umělecky únosné*“. Daněk pracuje s otázkou, do jaké míry lze minulost poznat. Hrabák se ještě předtím, než se dostává k jádru problému Daňkovy tvorby, zmiňuje o tom, že v historickém díle můžeme rozlišit tzv. makrostrukturu a mikrostrukturu. Makrostruktura jsou „*bezpečně zjiřitelné*“ události. Mikrostrukturu představují zjiřitelné podrobnosti z každodenního života tehdejších lidí, například jak se stravovali, jak vypadala jejich řeč, do čeho se odívali, jak bydleli a podobně. Je to nejnižší vrstva historického poznání. Daněk sice nezasahuje do makrostruktury, tedy do objektivně zjiřtých skutečností, ale nelze s ním souhlasit ve způsobu výkladu událostí a

---

¹¹ KRATOCHVÍL, M. V. Čechy krásné, Čechy mé. 2. dopl. vyd. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1984. s. 11.

charakterů historických postav. Daňek totiž při popisu doby naznačuje, že události se mohly odehrát všeobecně uznávaným způsobem, ale nemusely. Tím z historie dělá pouhou snůšku dohadů. Čtenář nabývá dojmu, že historii vlastně vůbec nelze poznat. Dějinná návaznost se jeví pouze jako jedna z možností. Daňkův postoj Hrabák označuje za doznívání relativizace hodnot a poetické krize koncem šedesátých let.

Jako příklad Daňkova relativního přístupu k dějinám lze uvést ukázkou z díla *Vražda v Olomouci*: „*Dnes po polednách, když náš nejmilostivější král Václav, toho jména Třetí, oděn jen v lehkém oděvu po obědě v domě pana Albrechta ze Šternberka odpočíval, kterémužto domu se říká děkanský, byl přepaden vrahem dosud neznámým případně několika vrahoma, taky dosud neznámýma, a třemi ranami dýkou proklán padl k zemi, takže jeho stav je vážný. Vrah pak ihned byl dopaden a stráž na něm vykonala pomstu, takže nebylo možno vůbec jistit vrahovu totožnost, jelikož byl k nepoznání. Po vrahovi, případně vrazích, se dále pátrá. Král zápasí se smrtí s pomocí medikusů. Dáno v Olomouci, 4. srpna...*“¹²

Skeptický pohled vyjadřovali ve svých dílech dále Vl. Neff v Petrovi z Kukaně či V. Erben.

Do protikladu k Daňkově tvorbě staví Hrabák literární činnost V. Kaplického. Ten chápal historii jako něco, v čem spočívají kořeny dneška. Charakteristickými rysy jeho tvorby jsou realistický pohled, zaměření se na širokou čtenářskou obec a dokumentárnost. Kaplický se stal iniciátorem historické prózy 70. let. Věřil v poznatelnost minulosti, a tím se stal pokračovatelem v jiráskovské tradici. K této tradici můžeme přiřadit i literaturu faktu. Dalším autorem tvořícím v duchu této linie byla například A. Vrbová.

Bohužel touto metodou tvořili i spisovatelé, jimž šlo hlavně o čtivost, například Ludmila Vaňková. Jedná se zejména o generaci Fr. Neužila.

Dalším rysem historické prózy je psychologizace žánru. Zde je vyzdvižen význam M. V. Kratochvíla, dále je výrazná u N. Bonhardové.

V 70. letech směřovala některá díla k literatuře faktu. Patří sem například Bonhardová nebo M. V. Kratochvíl. Mistrem tohoto typu historické literatury byl Miroslav Ivanov.

V historických románech tohoto období se projevoval ironický nadhled a umění fabulace. Autoři fabulovali hlavně v příbězích z cizího prostředí. Autoři si volili za náměty takové události z minulosti, které nám mají co říct v jakékoli době. Literatura měla varovat před chybami, kterých se člověk či lidstvo dříve dopustilo. Patří sem například A. Pludek,

---

¹² DANĚK, O. *Vražda v Olomouci*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1972. s. 10.

který vytvořil nový typ naší historické prózy, dále se můžeme zmínit o Loukotkové a jejích románech z antického prostředí nebo o Tomanovi a jeho románu *Sokrates* (1975). Někteří autoři jako například V. Erben se snažili podívat se na určité události z jiného úhlu pohledu.

Hrabák se zaměřil i na historickou drobnokresbu. Přemíra detailů znehodnocuje dílo, jako tomu bylo například u M. Slacha v románu *Usměvaví rebelanti* (1959).

Dále je uveden typ díla, v němž se autor zabývá dějinami 19. století. Jako příklad je uveden román *Císařovna* (1972) od N. Frýda. V. Ržounek toto dílo označil za „historizující literaturu faktu“.

1.5 Životopisný román

V rámci historického románu se jako podžánr vyděluje biografie. Dokoupil však upozorňuje, že je často chápána i jako samostatná žánrová forma. Kořeny populární i vědecké biografie nalezneme již v období Plutarcha či Suetonia. Ve 20. a 30. letech ji pěstovali a rozvíjeli například André Maurois, Emil Ludwig nebo Stefan Zweig.

Polská badatelka Maria Jasińska rozdělila oblast beletristické biografie do tří typů podle poměru autentičnosti k fikci. Nepočítala však již s vědeckou ani vědeckopopulární biografii, ale jen s produkty uměleckého a umělekonaučného charakteru.

Nejbliže k populárně vědecké biografii stojí biografické vyprávění. Termín „vyprávění“ má naznačit, že tento nejméně zbeletrizovaný typ se vyhýbá fikci a románovým formám narace. Převládá v něm metoda výkladu a role vypravěče je v něm zdůrazněna prvky esejistickými nebo přímými vstupy do vyprávění. Ve zrománovělém životopisu dochází ke spojení co možná největší věrnosti faktům s románovou technikou kompozice a narace. Třetím typem je vlastní biografický román. V biografickém románě již převažuje estetická funkce nad informační, zobecňující umělecké prostředky nad faktografií. Je mu vlastní i vytváření fiktivních postav a svobodné zaplňování mezer v biografickém materiálu.

Kromě těchto tří typů se rozlišují ještě další, které většinou zacházejí s faktografickým materiálem ještě volněji než typy z výše uvedeného rozdělení. Jedním z nich je román se vztahem k biografii. Leží mimo sféru vlastní biografistiky. Na stejné úrovni jsou podtypy jako kryptobiografie (totožnost hrdiny je úmyslně zastřena, jde o literaturu klíčovou), parabiografie (přes přítomnost biografických prvků jde v díle o něco podstatně jiného), kvazibiografie

(představuje život hrdiny, o němž neexistuje dostatek historických pramenů), nebo román historicko-biografický (prvoplánové zachycení doby).

V české literatuře se hojně objevuje parabiografie, kvazibiografie a román historicko-biografický. Tyto formy prózy spojuje porušení principu „biografičnosti“, tzn. faktografické věrnosti biografickým datům, dominuje v nich funkce estetická, informativní funkce je zatlačována do pozadí a téměř se neuplatňuje. Kromě termínu „román se vztahem k biografii“ by se dalo v těchto případech použít také výrazu „román biografizující“.

Tématem životopisných románů se většinou stávají významné historické osobnosti (umělci, myslitelé, vědci, státníci a podobně). Podobně jako historický životopis vychází také biografický román z dobových materiálů (deníků, pamětí, dokumentů uložených v archivech a podobně) a ze studia historických děl. Tvůrce životopisného románu si však, na rozdíl od spisovatele písničného historickou biografii, vybírá z faktů určité momenty a skutečnosti a zpracovává je podle svých záměrů. Romanopisec by měl tedy vybírat určitá fakta. Opomeneme otázku, zda vybraná fakta nezkrasují hrdinův portrét. Autor totiž může v rámci umělecké literatury pojmout historickou osobnost jako kladnou či zápornou postavu. Čtenář by ale měl vědět, jaký druh literatury čte, zda literaturu faktu či beletrii. Dalším problémem je, na co se chce autor zaměřit. V díle může sledovat protagonistův život, jeho zápasy s nepřízní osudu a podobně, nebo má možnost podat například obraz doby (fresku doby). Tyto pohledy lze i zkombinovat. Nejvýznamnější složkou životopisného románu je obvykle obraz doby a jejího veřejného a sociálního života, v jehož rámci se rozvíjí umělecky podaný obraz životního osudu hrdiny, jenž bývá často bohatě větvený a složitě provázaný s osudy a činy jiných postav historických i fiktivních. Vymyšlené postavy, které v příběhu vystupují by měly být příznačné pro daný historický kontext.

Vlašín ve *Slovníku literární teorie* uvádí, že existují dva druhy životopisných románů, a to klasický, tradiční typ, v němž autor více popouští uzdu své fantazii, a díla, jež náležejí svým typem do oblasti tzv. literatury faktu.

1.5.1 Vývoj životopisného románu u nás

Knihy zobrazující život umělců či jiných slavných lidí tvořily velkou část knižního trhu zejména ve 30. letech 20. století. Tyto biografie však často balancovaly na pomezí kvalitní literatury a braku. Mnozí spisovatelé si totiž vybrali nějakou významnou osobnost, ale její životopis ztvárnili po svém. Z hlediska pravdivosti byla v díle reálná mnohdy jen

konkrétní osoba, o níž spisovatel psal, vše ostatní bylo vymyšlené či různě pozměněné tak, aby to odpovídalo vkusu širokých mas čtenářů. Zatímco si u čtenářů získal románový životopis velkou oblibu, kritika k němu přistupovala s nedůvěrou. Opozicí autorům a vydavatelům těchto děl byli literární kritikové či vědci, kteří požadovali pravdivost díla. Zastávali stanovisko, že kvalitní životopis by měl podávat informace pravdivé z hlediska historie, autor by měl svá tvrzení doložit nějakým reálným materiálem, měl by uvádět prameny, z nichž čerpal. Patřil mezi ně například Václav Černý či F. X. Šalda. Jedním ze zastánců zobrazování reality v životopisném románu a zároveň skalním odpůrcem beletrizovaných životopisů byl Karel Polák, který o biografickém románu pojednal v brožuře z roku 1941 *O životopisném románě*. Podle něj existuje jen málo kvalitních životopisných románů. Oceňuje zejména zahraniční spisovatele. Životopisy podle něj měly lepší úroveň v cizině, a to navíc v 19. století. Příčinu popularity nekvalitních životopisů u nás vidí v uvedení některých „mondénních spisovatelů mezinárodní značky“ do české literatury prostřednictvím reklam literárních agentur, které je prezentovaly jako dobrý knihkupecký a nakladatelský předmět. Tyto spisovatele nazývá „zručnými padělateli slovesných hodnot básnických i vědeckých“. Úroveň našich životopisných románů zdůvodňuje malým množstvím přeložených vědeckých autobiografií. Životopisný román se u nás stal oblíbený v pozdější době než v jiných zemích. Dalo by se říct, že v cizině byl tento žánr již na ústupu.

Někteří autoři se s těmito díly zúčastňovali různých soutěží a vyhrávali ceny za umístění na předních příčkách. Polák se diví, že tomu tak bylo, ačkoli se porota takových soutěží často skládala z odborníků.

V brožuře autor kritizuje „pohodlné“ čtenáře, kteří dávají přednost nevědeckým publikacím před kvalitními fakticky ověřenými spisy.

Asi prvním dílem, od něž se datuje zvýšený zájem o románové životopisy, byl román Vladimíra Drnáka (což byl pseudonym V. J. Rosůlka) *Hlavou proti zdi*. Vyšel roku 1934 a popisoval život Vincenta van Gogha. Zatímco Polák považuje román za drasticky naturalistický a vytýká autorovi, že se zaměřil na „trapný soukromý život“ hrdiny, porota vychvalovala básnickou mohutnost díla a udělila autorovi první „Májovou“ cenu velkého nakladatelství. Druhým velkým Rosůlkovým dílem byla *Španělská rapsodie* z roku 1935 o malíři Goyovi. Tento text byl hodnocen již s větší opatrností. Podobnou kvalitu jako výše zmíněná díla měl i pozdější Drnákův román *Manžel slavné ženy* (1938), jehož hlavním hrdinou je manžel Boženy Němcové.

Dalším spisovatelem, který psal životopisné romány byl Jaroslav Humberger. Mezi jeho díla patří *Mikuláš Dačický z Heslova*, *Prokop Diviš* (1937) a *Petr Brandl* (1938). Přestože podle Poláka Humbergerův *Mikuláš Dačický z Heslova* kritiku ani čtenáře nenadchl, neboť spisovatel bohatou látku zpracoval nezáživně, udělila mu porota v čele s Šaldou za tento román v jisté soutěži druhou cenu.

Literárně činná v probírané oblasti byla též Sonja Špálová. K máchovskému výročí v roce 1936 byl vydán její román *Chlapec s harfou*. Díky lyričnosti děje byl kladně přijat dokonce i Arnem Novákem. Od „*siláckých románů mužských*“ se *Chlapec s harfou* odlišoval „*jemností, sentimentalitou a vymyšlečstvím*“. Z její následné tvorby jmenujme například román *Černý Honzík* (1939) – jenž vypráví o Nerudovi, a román o Mánesovi (1940). Polák dodává, že s kvantitou neroste vždy kvalita, a poukazuje na román o Nerudovi.

Z moravských autorů bychom mohli uvést například Mirka Elpla nebo Rajmunda Habřinu.

Na Moravě se narodil také snad nejznámější autor životopisných románů u nás – František Kožík. Ten vydal roku 1939 román *Největší z Pierotů*, pojednávající o osudu francouzského mima českého původu Jeana Gasparda Debura, a o rok později knihu *Básník neumírá* o portugalském básníkovi Camõesovi. Za román *Největší z Pierotů* dostal Kožík v roce 1939 první cenu ve světové soutěži v beletrii. Porota, která tehdy o kvalitě děl rozhodovala, se skládala mimo jiné i z osobností jako byli například Josef Hora, Jan Mukařovský nebo Albert Pražák. Pro Poláka je tato skutečnost nepochopitelná. Na veškeré tehdejší Kožíkově činnosti si Polák váží snad jen rozhlasové práce.

Polákova kritika je vesměs velmi negativní, většinu těchto děl odsuzuje a poukazuje na to, že takovou tvorbou se chtěli do povědomí čtenářů dostat hlavně spisovatelé, jejichž dřívější literární aktivity nebyly kvalitní a zajímavé.

Počátky životopisného románu u nás můžeme spatřovat v Tylově *Rozervanci* (1841), pojednávajícím o K. H. Máchovi. Ani toto dílo však není podle Poláka kdovíjak hodnotné. Zkušenější čtenáři je odsoudili jako pomluvy, jimiž byla pošpiněna nejen památka mrtvého spisovatele, ale i pověst lidí, kteří v té době ještě žili. Kritizoval ho například Jakub Malý.

Dalším spisovatelem, který beletrizoval životy umělců, byl Jakub Arbes. V roce 1885 zamýšlel vydat román o Máchovi, jenž by pravděpodobně připomínal kritizované životopisné romány třicátých let. Ustoupil však od prvotního úmyslu a vydal se cestou vědeckého bádání. Osudy jiných umělců včlenil do kontextu sociologického, zobrazoval vztah mezi osobnostmi a

národní společností, přičemž bral v úvahu i problematiku estetiky a techniky. Jako důkaz jeho vědeckého přístupu uvádí Polák rozluštění Máchova šifrovaného deníku. Arbes však nezneužil svých nově získaných znalostí a ohleduplně použil informace z deníku k výkladu základní myšlenky *Máje*.

Polák dále srovnává autory životopisných románů s tvůrci románů historických. Jako příklad uvádí tvorbu Aloise Jiráka, který byl velkým spisovatelem sám o sobě a nepotřeboval psát o významných postavách z minulosti, aby tím upozornil na sebe. Jiráskovy postavy (například F. L. Věk nebo páter Havlovický) jsou popisovány jako obyčejní lidé, jako součást národa. Kožík naproti tomu své postavy vyzvedává nad ostatní. Polák připomíná, že o Deburauovi psal již Jan Neruda. Nerudovo dílo řadí do literatury hodnotné. Polák pak ještě uvádí příklad Šmilovského, který psal o Dobrovském. Dobrovský není v románu oslavován jako hrdina, ale díky obyčejným lidem dochází k přesvědčení o budoucnosti národa.

Za díla předchůdcovská by mohly být považovány také české romány „umělecké“ či „vývojové“, například Hálkův autobiografický *Komediant* (1861), *Peregrina* (I. díl 1881, II. díl 1882) od Sofie Podlipské, *Drašar* (1914) Terezy Novákové, *Antonín Vondřejc* (1917) Čapka-Choda či *Vykoupení* (1923) A. M. Tilschové. Nejvíce naturalisticky nahlíží na životy svých hrdinů Čapek-Chod. Negativem v jeho prózách je, že si vybírá průměrné či podprůměrné umělce, kryje je románovým jménem a popisuje jejich život prostřednictvím svých životních zkušeností a svého pohledu na svět. Přesto je patrné, že v realismu či naturalismu bychom mohli nalézt skutečné souvislosti s biografickým románem ze třicátých let minulého století. Románový životopis je podle Poláka „*typem úpadkového realismu resp. naturalismu, kterému se v honbě za skrývanou „pravdou“ nedostává už dostatek přímého poznání života samého a tím látky, a proto si obé získává odvozeně, literátsky.*“¹³

Životopisný román v předválečném období a za války vypadal většinou tak, že autor si zvolil za námět sice vynikající postavu, obyčejně básnickou nebo uměleckou, ale zabýval se skoro výlučně jenom jejími intimními životními příběhy a opomíjel význam dané osobnosti v tehdejší společnosti a celkově v dějinách. Tomuto podžánru se vytýkala nevědeckost, forma montáže dokumentu, vzpomínek, korespondence, někdy také autobiografie. Polák srovnává životopisné romány u nás a v zahraničí. Podmínky tvorby jsou v cizině jiné než v českých zemích. V zahraničí jsou beletristická díla podložena podrobnými vědeckými životopisy a přesně vydanými dokumenty, což umožňuje kontrolu z pozice literárního odborníka nebo

---

¹³ POLÁK, K. O životopisném románě. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1941. s. 10.

čtenáře. Životopisné romány jsou jen doplňkem vědecké práce. U nás bylo v té době dobrých vědeckých životopisů málo. Polák oceňuje například Tillovu *Boženu Němcovou* (1911).

Stav českých životopisů byl přisuzován i nové metodologii literárně teoretické a umělecky historické, v níž panovala určitá nedorozumění, metoda navíc sklouzávala k samoúčelnosti v celkové národní kultuře, omezovala význam životopisu i jako samostatného literárního druhu, všímala si jen díla a ponechávala na badatelovi samém, aby si získal alespoň pro sebe nezbytné informace o životních podmínkách člověka, o němž chtěl psát. V českých zemích neexistovalo pravé umění psát životopisy, neboť historikové, kteří jsou podle Poláka jediní oprávněni tento druh literatury pěstovat, se až příliš zabývali dílem a na životní osudy tolik nedbali. Tak mohli jiní spisovatelé nakládat volně s představami o prožívání svých hrdinů, zvláště těch, o kterých většina čtenářů nic nevěděla. K tomu Polák napsal: „*Životopisný český román se tak jeví nepřímým výplodem nedostatečné poznávací práce čistotné. Je to však na něm vidět.*“¹⁴

---

¹⁴ POLÁK, K. O životopisném románě. Praha: Nakladatel Václav Petr, 1941. s. 12.

2. KOŽÍKOVA TVORBA OD 30. DO 80. LET

František Kožík patřil k nejvšestrannějším umělcům našeho kulturního světa. Věnoval se literatuře, divadlu, pozvedl úroveň československého rozhlasu. Byl velmi činnorodý spisovatel. Jeho tvorba zahrnuje lyrické a epické básně, povídky, romány, cestopisy, eseje, práce populárně naučné i turistické průvodce.

Se jménem Františka Kožíka jsou neodmyslitelně spjaty životopisné romány. Ty psal zhruba od konce třicátých let do konce let osmdesátých. Obecně lze říci, že náměty jeho prací zahrnují období od středověku po osmdesátá léta dvacátého století.

Z Kožíkovy tvůrčí činnosti je patrné, že se jako spisovatel vyvíjel a neustále hledal nové výrazové prostředky. V rozhovorech s novináři přiznává, že v době, kdy začal psát životopisné romány, neuměl dostatečně pracovat s jazykem a slohem, a proto některá díla po stylistické stránce později upravil. Typickým rysem spisovatelovy tvorby je častý návrat k látce a její přepracování, a to buď samotného děje v rámci stejného literárního žánru, či jako adaptaci pro jiný literární žánr či druh. Dále si můžeme všimnout, že v některých případech je tentýž příběh vydáván pod různými názvy. Někdy se neshoduje obecné přiřazení konkrétního spisovatelova díla k určitému žánru s vlastní autorovou genologickou definicí daného díla.

Kožík čerpal z několika inspiračních zdrojů. Výběrově se zaměřím na tři:

- a) místa, která si oblíbil,
- b) historické osobnosti,
- c) sport.

2.1 Inspirace místem

Kožíka inspirovaly různé kraje nejen u nás, ale i v zahraničí. Své okouzlení určitým regionem vyjadřuje prostřednictvím literárních žánrů jako jsou například povídka, reportáž či esej.

Kožík se narodil na Slovácku a žil zde až do svých jednatřiceti let. Umělecky zde vyzrál a často se sem vracel. Jeden z okruhů jeho tvorby představují díla, v nichž líčí jihomoravskou krajinu a místní obyvatelstvo. Rodný kraj oslavil v několika svých pracích, inspirací se mu stal například v románu *Na dolinách svítá* (1947), později upravený pod názvem *Hejtman Šarovec* (1971). Jedná se o postavu smyšlenou a děj se odehrává v 17. století v okolí Hluku. Díky tomuto úspěšnému románu se autor zasloužil o zachování

jedné historické památky, přesněji řečeno hlucké tvrze. K dílu se vyjadřovalo několik osobností, zabývajících se literaturou či divadlem. *Hejtman Šarovce* byl zinscenován například na prknech Zlínského divadla. Na inscenaci reagoval Miloš Smetana, který kladně hodnotil postavu Šarovce, ale vytýkal zde malou prokreslenost vedlejších postav.

Karel Růžička ve své recenzi posoudil zdařilost tohoto Kožíkova románu přísněji. Píše, že hlavní pozornost je nadměru soustřeďována na protagonistu, což autor možná neučinil úmyslně. Šarovcův obrat z loupežníka na zastánce utlačovaného lidu je příliš náhlý. Kožíkovi se podle autora recenze nepodařilo postavy postihnout psychologicky věrohodně. „*Kožík líčí dobu plnou válečných hrůz a ukrutností, avšak všechny důležitější postavy jsou v jádře měkkého a citlivého srdce, jejich kontrastní protějšky, totiž bočkajovští nájezdníci a zlovolní císařští obránci, jsou jenom ležérně načrtnuti několika uhlovými čarami.*“¹⁵ Pak pokračuje: „... celý děj Kožíkovy nové práce je líbivě spleten v zaokrouhlenou romantickou historii, v které mnohdy nepravděpodobnost a náhoda nahrazují účinnou epickou gradaci děje, zaměřeného zřejmě k románové idealisaci hrdiny lidového odporu proti vetřelcům a k chvalo zpěvu na obětavý rodinný život v důvěrném přilnutí k rodné půdě.“¹⁶ Růžička uznává, že román je po věrohodnostní stránce zdařilejší než Kožíkovy předcházející práce, avšak „*přece nových cest dějepisnému románu neukazuje, ba znamená ve vývoji naší historické beletrie spíše krok nazpět.*“¹⁷

Dále svůj názor na *Hejtmana Šarovce* vyjádřil J. Š. Kvapil. Podle jeho názoru zde Kožík zbytečně uvádí i literaturu, z níž čerpal. Bylo to nejspíše vlivem polemik týkajících se jeho předešlých prací. Kvapil označuje román za čistou, jemnou a vkusnou epiku. Kožík se prý v této knize představil jako mistr baladicky lidového ladění. Krajinářské pasáže považuje Kvapil za virtuózní a vizuálně i akusticky dobře provedené. Průkopnický podle něj působí autorovy přesně ražené dialogy. Oceňuje dobrou práci s nářečím.

V článku *Kožíkův nejoblíbenější* se dozvídáme, že kromě Šarovce „*tu Kožík vykreslil řadu zdařilých, velmi lidských postav, z nichž se pod tlakem doby stávají udatní a zdatní bojovníci.*“¹⁸ Forma díla je podle článku baladická a přiměřeně vznošená, spisovatel ji vhodně ozvláštnil citacemi tehdejších lidových písní.

¹⁵ RŮŽIČKA, K. František Kožík: „Na dolinách svítá.“ *Kritický měsíčník*. 1948, roč. 9, č. 1 – 2, s. 284.

¹⁶ RŮŽIČKA, K. František Kožík: „Na dolinách svítá.“ *Kritický měsíčník*. 1948, roč. 9, č. 1 – 2, s. 284.

¹⁷ RŮŽIČKA, K. František Kožík: „Na dolinách svítá.“ *Kritický měsíčník*. 1948, roč. 9, č. 1 – 2, s. 284.

¹⁸ [a] (VÁCLAV ŠAŠEK). Kožíkův nejoblíbenější. *Zemědělské noviny*. 1971, roč. 27, 26. 4., s. 2.

Na prožitou část dětství v Uherském Hradišti vzpomíná Kožík v knížce *Sníh padá na Hradiště* (1971). Dále si zamiloval město Telč, kam jezdil jako dítě k dědečkovi. Věnoval jí některé práce – vzpomínkovou knížku *Dětství* (1945), povídku *Jezerní růže* (1959) či román *Město šťastných lásek* (1974). O posledně jmenovaném díle pojednal v článku *Kožíkův rozmarný dvojromán* Bohuš Balajka. Uvádí, že příběh má dvě časové roviny: v první navštěvuje Telč v Kožíkově současnosti spisovatel Mojmír Galanda, který zde tvoří a prožívá lásku k paní Heleně, druhá rovina je poučením o renesanční historii města. Postavy i prostředí jsou podle autora článku věrohodně vylíčené. Neshledává na této próze závažnější nedostatky. Přesto na závěr upozorňuje na faktickou chybu, že hrabě Slavata, jenž se stal obětí defenestrace roku 1618, se nejmenoval Karel ale Vilém.

Jezerní růži (1959) bychom pak mohli charakterizovat jako svěží drobnější dílo, které vzniklo spíš na okraji Kožíkovy tvorby a jímž autor vzpomínal na své oblíbené město Telč.

Spisovatel podnikl několik cest do zahraničí. Zamiloval si Francii, zejména Bretaň. Z bretaňského putování vznikla cestopisná knížka *Tváří k západu* (1936) a *Bretaň – dcera oceánu* (1973). O knize *Bretaň – dcera oceánu* Bohuš Balajka píše: „Patří k tomu vzácnějšímu druhu cestopisu, který daleko víc než uspěchanou reportérskou pohotovostí upoutává hlubokou a důvěrnou znalostí země i neobyčejně fundovaným a kulturním rozhledem.“¹⁹ Z Kožíkovy strany se jedná v podstatě o vyznání lásky k této zemi. Ve své knize nám předkládá barvitě líčení bretaňské historie. Balajka zakončuje svou recenzi slovy: „Kožík se dovedl zaposlouchat do tepu této mlhavé, drsné, skalnaté a jakoby zadumané země, pochopit jejího ducha a porozumět charakteru jejích obyvatel. Zná jejich odvěký zápas s mořem, jež dovede být nejen živitelem a dobrodincem, ale i nepřitelem. V této knize, střídající lyrický obdiv k přírodním scenériím s poutavým kulturně historickým výkladem, napsal Kožík víc než pouhý cestopis.“²⁰

V jiném článku je kniha *Bretaň – dcera oceánu* charakterizována jako „kulturně-historicko-přírodní esej“. Na Kožíkově textu nás upoutá zejména romantická atmosféra.

---

¹⁹ BALAJKA, B.: Víc než cestopis. *Práce*. 1973, roč. 29, č. 301, s. 6.

²⁰ BALAJKA, B.: Víc než cestopis. *Práce*. 1973, roč. 29, č. 301, s. 6.

2.2 Inspirace osobnostmi

Za protagonisty svých románů si spisovatel vybíral z velké části skutečné, již zesnulé osobnosti z domova i z ciziny. V těchto románech psal hlavně o mužích, ale hlavní postavou jedné jeho dílo je i žena.

Ze zahraničních osobností zaujali Kožíka například mořeplavec Kryštof Kolumbus, anglický dramatik Shakespeare, Cervantes a jeho Don Quijote, portugalský básník Camões či francouzský mim Jean Gaspard Debureau.

Rozhlasová hra o Kryštofu Kolumbovi *Cristobal Colón* (tiskem vyšla roku 1934) znamenala první Kožíkův úspěch na dramatickém poli. Roku 1935 získala první cenu v soutěži o nejlepší českou rozhlasovou hru a v únoru 1939 byla vyznamenána na mezinárodním festivalu nejlepších evropských rozhlasových her v Bruselu. Představuje mezník ve vývoji české rozhlasové dramatiky. Její specifičnost tkví v jejím určení. „*Hra vnímaná jen sluchem (a často nepozorně), má jiné zákony než hra určená k předvádění na jevišti, a ty je třeba respektovat, jestliže má hra uspět. Vyžaduje rychlé střídání scén volně na sebe navazujících a poměrně volně skloubených a optické vnímání je nutno nahradit vystupňováním zvukových efektů (šplouchání oceánu, fanfáry, davové projevy, střídání dialogu s monologem, uvedení songů a komentujícího „hlasu“)*“. ²¹ Kožík v ní sice popisuje známé skutečnosti, ale nahlíží na ně z nových zorných úhlů.

Roku 1940 byla zveřejněna hra o Shakespearovi, kritika ji však odsoudila jako nekvalitní.

Další osobností, které se Kožík věnoval, byl Cervantes a jeho nejslavnější dílo o „rytíři smutné postavy“ Donu Quijoteovi. Tuto látku zpracoval jak ve formě románu, tak pro divadlo. Hra se nazývá *Don Quijote přichází* (1941). Uplatnil zde svůj osobní pohled na hlavní postavu.

Dílo *Básník neumírá* (1940) zachycuje nelehký životní úděl portugalského básníka, autora eposu Lusovci. Luis Camões své mládí trávil v klášteře, kde studoval. Poté přišel do Lisabonu a stal se vychovatelem dětí jednoho vlivného hraběte. Hrabě jej uvedl ke dvoru, kde si mladý básník pro své výjimečné nadání získal náklonnost krále a jeho sestry. Seznámí se zde se svou celoživotní láskou Kateřinou d'Ataide a jako oblíbený umělec prožívá šťastné životní chvíle. Kvůli své prchlivosti však upadne u dvora v nemilost a je poslán do

---

²¹ HRABÁK, J. František Kožík. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 20.

vyhnanství. Vstoupí do vojska plujícího do Afriky v domněnání, že si tímto způsobem vyléčí jizvy na duši. Za několik let se vrací do Lisabonu. Camõesova povaha se za tu dobu velmi změnila, z něžného mladíka je bezohledný tvrdý muž. Otevrou se také staré rány a Luis vážně zraní svého dřívějšího protivníka. Je vsazen do vězení, v němž by jistě zemřel, kdyby pod podmínkou, že opustí Lisabon a odjede do Indie, mu nebyla udělena milost. Camões na mnoho let odchází do ciziny. Vrací se v době, kdy Portugalsko vede různé bitvy, ale přitom jeho moc slábne a jako velmoc se rozpadá. A právě v ten čas začne Camões svými básněmi národ povzbuzovat a dodávat mu víru v sebe. Román byl roku 1971 přepracován. Kožík chtěl zdůraznit, že ačkoli Portugalsko roku 1580 ztratilo svobodu, národ Lusovců tím nezmizel.

Největší z pierotů a Básník neumírá podnítily významnou diskusi o životopisném románu v českých podmínkách. Tato Kožíkova díla sklidila největší negativní kritiku v jeho tvorbě. Autorem této kritiky byl Václav Černý. Naopak Bohuš Balajka v jedné recenzi uvádí, že více oceňuje tyto první Kožíkovy pokusy o román, jelikož obsahují určitou míru originality. V následujících životopisných dílech spisovatel velmi lpí na faktické správnosti, jakoby skládá k sobě zjištěné skutečnosti. Téměř úplně rezignoval na používání své fantazie k dokreslení příběhů a nezaujímá vlastní stanovisko, což Balajka považuje za chybu.

Další dílo, které nás svým dějem zavádí do zahraničí a v němž Kožík nepsal jen o jediné osobnosti, ale vybral si za hlavní postavy větší kolektiv, se jmenuje *Blázny živí bůh* (1943). Vypráví o kočovných hercích ze středověkých Flander. Po několika letech byl román přepracován také pro divadlo pod názvem *Sabina* (1975).

Z českých osobností si za hrdiny svých románů zvolil spisovatel císaře Karla IV., „učitele národů“ Jana Amose Komenského, obrozence Josefa Kajetána Tyla, šlechtice Petra Voka z Rožmberka, Kryštofa Haranta, skladatele Leoše Janáčka, malíře Josefa Mánese a Jaroslava Čermáka, herce Eduarda Vojana, zabýval se i hvězdou českého sportu Emilem Zátopkem či životními osudy malířky Zdenky Braunerové.

Odbornou literaturu o Karlu IV. zpopularizoval Kožík v díle *Kronika života a vlády Karla IV., krále českého a císaře římského* (1981). Kniha byla pojata jako věčná kronika, jen v některých úsecích domyslně Kožík podněty Karlova jednání, aby „dal čtenáři nahlédnout do králova nitra.“²² Jedná se o prózu směřující k literatuře faktu. Jsou zde však patrné dva znaky, které naznačují románovou koncepci. Prvním je motivace Karlova rozhodnutí vrátit se do Čech, aby se tu ujal povinností z matčiny strany. „*Kožík tím s uměleckou přesvědčivostí*

---

²² BURIÁNEK, F. *Kronika života a vlády Karla IV. Literární měsíčník*. 1982, roč. 11, č. 7, s. 108.

objasňuje rodné pouto Karla IV. k českému království. “²³ Druhým znakem románového žánru je celková koncepce, v níž se nepopisují pouze Karlovy šťastné životní chvíle, ale i různé překážky a osobní tragédie, za jejichž dění vznikal panovníkův odkaz. František Buriánek píše: „Zásluhou Kožíkovy Kroniky si čtenář vytváří pravdivý obraz Karlovy cesty k dějinné slávě, pravdivější právě o lidský rozměr nesplněných tužeb a záměrů, bolestí soukromých i panovnických.“²⁴ Tuto citaci jsem vybrala proto, že Kožík o své tvorbě tvrdil, že chce o osobnostech říkat pravdu. Předpokládám, že měl na mysli pravdu obecnou. Dle mého názoru, k němuž jsem dospěla na základě jiných recenzí, mi připadá, že se většinou jednalo o individuální pravdu, nikoli o pravdu objektivní. František Buriánek hodnotí Karlovu kroniku pozitivně. Celkové vyznění knihy podle něj směřuje k pochopení složitosti a nejednoznačnosti panovníkova díla. Příběh prý vzbuzuje u čtenářů větší obdiv k jeho „velikosti, prozíravosti, vytrvalosti a moudrosti“. Buriánek dále píše: „Jestliže tohle říká Kožíkova Kronika čtenáři, říká mu hodně. Přispívá k vlastenecké úctě, kterou si zaslouhuje velká osobnost našich i evropských dějin.“²⁵

V jiné recenzi chválí Doris Grozdanovičová Kožíkův vypravěčský dar a kompoziční obratnost. V článku se konstatuje, že spisovatel panovníka nijak neidealizoval. Kožík prý „dovede vidět vzdálené děje i lidi jakoby dnešními očima a nedopouští se přitom hrubých anachronismů, jež tak často svádějí i zkušené autory na scesti; dovede využít historických pramenů a vytvořit na jejich podkladě pestrou fresku, která v řadě poutavých příběhů, životních epizod i dramatických střetů se skládá v celkový plastický obraz doby.“²⁶

V jiném článku se píše, že Kožík prý „zachytil dovedným a citlivým perem“ osobnost Karla IV. Také se zde zmiňuje to, že Kožík Karla IV. neidealizoval, což by se mohlo dát do protikladu k jeho prvním dvěma románům. Článek končí větou: „Dílo svědčí o vynikajícím vypravěčském talentu, o upřímném úsilí dobrat se poznání ústřední postavy a o trpělivé práci s historickými prameny.“²⁷

Zatím zde byla uvedena kladná hodnocení románu. V další kritice se její autor – Blahoslav Dokoupil – více zamýšlí i nad jeho nedostatky. Karlovská látka není příliš vhodná pro románové zpracování, jelikož nenabízí mnoho zajímavých dějových momentů a vypjatých scén, neboť Karlova politika se uplatňovala hlavně v oblasti diplomacie a vyjednávání, a

²³ BURIÁNEK, F. Kronika života a vlády Karla IV. *Literární měsíčník*. 1982, roč. 11, č. 7, s. 108.

²⁴ BURIÁNEK, F. Kronika života a vlády Karla IV. *Literární měsíčník*. 1982, roč. 11, č. 7, s. 108.

²⁵ BURIÁNEK, F. Kronika života a vlády Karla IV. *Literární měsíčník*. 1982, roč. 11, č. 7, s. 108.

²⁶ GROZDANOVIČOVÁ, D. O životních osudech Karla IV. *Nové knihy*. 1982, č. 17, s. 4.

²⁷ [ER]. Život vladaře. *Nové knihy*. 1985, č. 11, s. 3.

nikoli na bojištích. Když se Kožík rozhodl psát o Karlu IV. román, vzal tím na sebe nelehký úkol. Dokoupil píše, že jednou z předností Kožíkovy životopisné tvorby byla vždycky poznávací složka a faktografie. Poukazuje na to, že spisovatel si za svůj nejdůležitější pramen zvolil monografii Jiřího Spěváčka. Nasvědčují tomu některé shodné momenty v dílech obou autorů, jako je například motivace Karlova návratu do Čech v roce 1333 (chybu, která se v datu objevila u Spěváčka, převzal i Kožík), popis manželských nesnází Karlova bratra Jana Jindřicha a Markéty Maultasch nebo charakteristika papeže Klimenta VI. Kožík prý dobře zvolil žánr kroniky. Nepovedlo se mu však spojit epizody ideově i syžetově, pouze ideově, a to formou vyznání lásky k Čechám. Příběh sice tvoří souvislý dějový proud, přesto je vidět, že kapitoly vypadají až příliš jako samostatné úseky. Dokoupil tvrdí, že Karlův život je lépe zachycen v první polovině knihy, tedy před tím, než byl zvolen římským králem. Později se vyprávění stává nepřehledné, Karlův portrét ztrácí vnitřní soudržnost, vytrácí se souvislost mezi Karlovým prožíváním a chováním či jednáním. „*Zároveň s tím, jak ubývá Karlovu obrazu na živosti a plastičnosti, mění se dílo z kroniky Karlova života v kroniku událostí. Kožíkovi tak do jisté míry uniká to, v čem mohl spočívat specifický přínos jeho díla oproti literatuře ryze odborné – totiž lidský rozměr panovníka, jemuž se dostalo přívlastka otec vlasti.*“²⁸ Recenzent nakonec dodává, že Kožík je talentovaný autor a čtenáři mají právo od něj očekávat více, než tentokrát nabídl. Román je jako beletrie vkusný, čtivý a představuje historicky spolehlivý zdroj informací.

K dalším českým historickým osobnostem, kterými se Kožík zabýval, patřil například Petr Vok z Rožmberka, jenž je hrdinou dramatu *Krumlovská romance* (1963), přepracované do povídkové podoby pod titulem *Třetí noc* (1967). O osudu jedné z obětí stavovského povstání, Kryštofu Harantovi, pojednal spisovatel v „historickém medailonu“ *Kryštof Harant* (1964). Hra *Noci na Zvíkově* (1973) se odehrává za Přemyslovců v polovině třináctého století. O životních strastech Jana Amose Komenského pojednává román *Bolestný a hrdinský život J. A. Komenského* (1958), který později vycházel pod titulem *Světlo v temnotách* (1970). K této látce se vrací v dramatu *Anděl míru* (1973). Román o J. K. Tylovi, *Miláček národa* (1975), je specifický tím, že jej Kožík přímo určil mladým čtenářům a nejedná se o adaptaci románu pro dospělé.

Jistý výrok Mikoláše Alše upozornil Kožíka na jednu z osobností našeho malířství – Josefa Mánesa. Beletrista dva roky sbíral a studoval materiály, mluvil s historiky, kteří se

---

²⁸ DOKOUPIL, B.: *Knihy o Karlu IV. Tvorba*. 1982, č. 23, příl. Kmen, č. 23, s. 10.

Mánesovým životem zabývali, a setkal se i s příbuznými malířovy milenky. Roku 1955 vydal román *Josef Mánes*. Popisuje malířův život od narození až do smrti. Soustřeďuje se přitom na Mánesův boj o uznání svého díla laickou veřejností i akademickou obcí. Příběh má téměř lineární kompozici, je rozdělen na čtyři oddíly, které jsou ještě členěny na kapitoly. Kniha začíná prologem, v němž se dozvídáme o rodině Mánesových, a je uzavřena epilogem, ve kterém autor poukazuje na posmrtný osud Mánesova díla. Kožíkův *Mánes* byl kritikou celkem dobře přijat, bývá dokonce považován za vrcholný počín v rámci jeho životopisných románů. Cenilo se zejména to, že Kožík v něm dokázal „*skloubit skutečný děj s poetickým viděním malířovy tvorby*.“²⁹ Román, jímž se poprvé přiblížil literatuře faktu, byl přepracován v roce 1966, jednalo se v pořadí o třetí vydání.

Miroslav Ivanov v článku *K otázce životopisného románu českého* rozebírá kromě ukázek z děl jiných autorů i Kožíkův román o Mánesovi. Autorovi vytýká drobné jazykové nedokonalosti (například „*na kamenitých svazích pásly krávy staré ženy*“³⁰), poukazuje na svébytné nakládání s dějinami (v části, kdy se Němcová setkává s Mánesem), avšak vzápětí dodává, že spisovatel má právo na své pojetí historie. Mánes byl zde zobrazen jako „*velký vlastenec, demokrat, přítel lidu, bojovník, humanista*“³¹. Takové vlastnosti měla většina protagonistů tehdejších historických a životopisných děl, což svědčí o velké míře schematismu. Tvůrci biografických románů nedokázali v dílech vykreslit protagonistu jako živého člověka. Násilně také působilo, jak postavy komunikovaly prostřednictvím citátů. Ivanov se o Kožíkově románu vyjadřuje slovy: „*Kožíkův Josef Mánes – toť výborně napsané vyprávění o Mánesově díle, ilustrované různými příhodami (někdy i psychologické hloubky), výborně ideově pojaté, jakýsi „průvodce“ (ať mi s. Kožík nemá za zlé tento termín, který celkem přesně vystihuje podstatu a není myšlen v hanlivém významu) Mánesovým dílem. Ale není to životopisný román*.“³² Ivanov kritizuje, že zejména v druhé polovině knihy je cítit spěch, chybí tu podle něj „*básnický rozmach*“ celkového pojetí, spisovatel je příliš spoutaný historickým materiálem, úzkostlivě se drží faktů a své fantazie v románu téměř nepoužívá. V díle vystupují postavy Purkyně, Nerudy, Hála a jiné. Čtenář se však nemůže zbavit dojmu, „*že tu jsou jen proto, aby pronášely politické i literární soudy a nahrávaly v dialogu Josefu*

²⁹ JAKOUBEK, J. František Kožík, Josef Mánes. *Rudé právo*. 1978, roč. 58, č. 189, příl. Haló sobota, č. 32, s. 10.

³⁰ IVANOV, M. K otázce životopisného románu českého. *Květen*. 1955 – 1956, roč. 1., č. 1, s. 287.

³¹ IVANOV, M. K otázce životopisného románu českého. *Květen*. 1955 – 1956, roč. 1., č. 1, s. 287.

³² IVANOV, M. K otázce životopisného románu českého. *Květen*. 1955 – 1956, roč. 1., č. 1, s. 287.

Mánesovi“.³³ Nakonec Ivanov hodnotí dílo jako „zdařilý pokus o nový životopisný román“.³⁴ Jako většina recenzí končí podobně i tato: Ivanov se domnívá, že „*Kožík se nespokojí s dosaženým vyprávěním a že jeho snahou bude jít dále, kupředu...*“³⁵

Dále se Kožíkovým Mánesem zabýval Milan Jungmann. Zmiňuje se o tom, že Kožík neoznačuje toto dílo za román. Jungmann oceňuje vkusnost, s jakou autor při psaní postupoval a také považuje za správnou volbu žánr kroniky. Podle Jungmanna je Josef Mánes napsán na kultivované vypravěčské úrovni. Kožík se vydal správnou cestou, když popsal jeho umělecké boje a teprve až na jejich základě Mánesovo soukromí. Je však cítit „*jak velké znalosti materiálu svazují spisovatelovu fantazii a poutají ho k metodě životopisné monografie*“.³⁶ Nevýrazně jsou například vylíčeny počátky Mánesovy choroby. „*Od uměleckého cíle se Kožík uchyluje vždycky, když se spokojí se suchým sdělováním fakt a „montuje“ je do vyprávění. Neváhá používat ani citátů z umělcových dopisů či z dobových časopisů jako dokladů k určitému svému tvrzení.*“³⁷ Dobová kulisa je podle Jungmanna nerealisticky vylíčena. Fakta jsou čtenáři podávána bez historického zhodnocení. Vidíme to v případě Hankova pohřbu, který Kožík zobrazuje jako celonárodní manifestaci, ačkoli byl Hanka ve skutečnosti tehdejšími kulturními osobnostmi odsuzován. Jinak než většina historiků nahlíží spisovatel též na osobu Riegra. Do děje nechává Kožík vstoupit Nerudu či Hála jen proto, aby místo autora řekli něco o době a pronesli dialogy, které se skládají jen z obratně spojených výroků, což v díle působí nepřírodně. V situacích, kdy se popisuje hrdinův život a jeho umělecké zápasy, nabývá příběh na uměleckosti. Jungmannovi však schází hlouběji propracovaná autorova představa Mánesa. Kožík sice postupoval při práci s materiálem velmi důkladně, avšak výsledkem není umělecké životopisné dílo, ale dle Jungmannových slov „*široká kronika událostí*“.

V roce 1958 zpracoval Kožík znovu látku o Josefu Mánesovi, kterou vydal pod titulem *Cestou lásky*. Román byl určený mládeži a měl vychovávat k vlastenecké lásce. Název Kožík změnil, aby dal vyniknout hlavní myšlence. Upustil zde od popisu uměleckých bojů a Mánesova uměleckého růstu, neboť mladí čtenáři by tyto problémy pravděpodobně nemohli plně pochopit. Autor podstatně zkrátil text. Milena Nyklová hodnotí ve své recenzi tento román jako čtivý a poutavý. „*Kožík nekomponuje svůj román na barvitěm vylíčení*

³³ IVANOV, M. K otázce životopisného románu českého. *Květen*. 1955 – 1956, roč. 1., č. 1, s. 287.

³⁴ IVANOV, M. K otázce životopisného románu českého. *Květen*. 1955 – 1956, roč. 1., č. 1, s. 287.

³⁵ IVANOV, M. K otázce životopisného románu českého. *Květen*. 1955 – 1956, roč. 1., č. 1, s. 287.

³⁶ IVANOV, M. K otázce životopisného románu českého. *Květen*. 1955 – 1956, roč. 1., č. 1, s. 287.

³⁷ JUNGSMANN, M. Kronika umělcova života. *Literární noviny*. 1956, č. 5.

společenských poměrů a dobových názorů, na jejichž pozadí by se Mánesův vnitřní vývoj i jeho osudy vnější zvýraznily, individualizovaly, ztotožnily i odlišovaly. Kožík soustřeďuje svou pozornost na rodinu Mánesovu; a na okolní svět jen do té míry, jak do života této rodiny pronikal.³⁸ Spisovatel se podle Nyklové až příliš držel dokumentů. K tomu Nyklová poznamenává, že objektivní pravda se „nedá složit z pouhých faktů“. Autorka článku oceňuje schopnost plynulého vyprávění a poznávací složku díla, ale dle jejího názoru „tvůrčí uchopení tragického Mánesova osudu tu nenajdeme“.³⁹

Kožíkovu knihu *Cestou lásky* zhodnotila také Vladimíra Frýbová. Cení si na ní sice zaujetí pro zvolený námět, biografické a historické informační stránky díla, avšak podle ní se Kožíkovi „nepodařilo oduševnit a rozprostřít jednotlivé fakty tak, aby na jejich podkladě vyrostly skutečně živé, umělecky posvěcené portréty“.⁴⁰ Kniha má prý daleko do „románu o životě a díle“, přesto se děj vyznačuje určitou životností a poutavostí. Kožík zobrazil Mánese podle názoru kritičky v podstatě správně. Negativním jevem v textu je občas literární klišé a rutinovanost (například „... mladá zeleň polí se snoubila s pestrostí luk. Z lesa cinkaly rolničky ptačího zpěvu.“⁴¹).

Další českou osobností, jejíž život sledujeme v románu *Po zarostlém chodníčku* (1967), je hudební skladatel Leoš Janáček. Toto dílo by se dalo zařadit určitou měrou i do literatury faktu, neboť autor pracoval i se svědectvími Janáčkových pamětníků. Na základě získaných informací zobrazil Janáčkův vztah k lidem z jeho okolí. V knize se v několika kapitolách prolíná objektivní vyprávění s rozhovory lidí, kteří byli Janáčkovi blízcí. V časopisu *Plamen* (z roku 1968) je hodnocena jako „inteligentně udělaná literatura faktu, která nepřestává být uměleckou prózou“.⁴²

Protagonistou románové biografie *Pouta věrnosti* (1971) je český malíř Jaroslav Čermák. Dílo tvoří v jistém smyslu protiklad k prózám věnovaným Josefu Mánesovi. Můžeme pozorovat směřování k literatuře faktu, což dokládá i připojený seznam pramenů. Romány *Na křídle větrného mlýna* (1977) a *Neklidné babí léto* (1979) líčí osud české malířky Zdenky Braunerové a próza *Fanfáry pro krále* (1983) nám představují herce Eduarda Vojana.

³⁸ NYKLOVÁ, M. František Kožík. *Cestou lásky. Zlatý máj*. 1972, roč. 16, č. 5, s. 344.

³⁹ NYKLOVÁ, M. František Kožík. *Cestou lásky. Zlatý máj*. 1972, roč. 16, č. 5, s. 344.

⁴⁰ FRÝBOVÁ, V. O uměleckost naučné knihy pro děti. *Kultura*. 1959. č. 13.

⁴¹ FRÝBOVÁ, V. O uměleckost naučné knihy pro děti. *Kultura*. 1959. č. 13.

⁴² HRABÁK, J. František Kožík. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 147

2.3 Sportovní tematika

Jedním velkým okruhem Kožíkovy tvorby jsou prozaická díla se sportovní tematikou. Sem patří například román *Vlajka vítězů* (1941) a kniha *Vítězství vůle* (1949) o Emilu Zátopkovi, jež jsou určené mládeži. Zátopkovi Kožík věnoval ještě několik knih, z nichž bychom mohli jmenovat třeba *Vítěze maratónského*, životopisnou publikaci *Emil Zátopek ve fotografii* (1955), *Emil Zátopek vypravuje* (1955), *Na shledanou, Emile* (1957).

V krátké próze *Synové hor* (1954) se zabýval tragédií z Krkonošských hor, kde v roce 1913 při mezinárodních závodech zahynuli dva čeští lyžaři. Další příběh ze sportovního prostředí určený mládeži se jmenuje *Finále* (1964).

Ve *Věnci vavřínovém* (1987) zachytil životní osudy zakladatele Sokola M. Tyrše.

2.4 Obecná kritika Kožíkových životopisných románů

V mnoha rozhovorech se novináři Kožíka ptali, podle čeho si vybírá hlavní představitele svých románů. Z jeho odpovědí vyplývá, že jej osobnost musí zaujmout, musí si ji zamilovat a cítit totéž, co ona. Hlavně si vybírá osobnosti, které bojovali za nás nebo povznesli naše umění, osoby, jejichž dílo bylo za jejich života nedocenené a snaží se je rehabilitovat, pomstít je, ukázat jejich pravý význam. Vžívá se do nich, a pak usiluje o to, aby čtenáře dovedl k pochopení jejich života a smyslu jejich tvorby a naučil je lásce k nim. Kožíka nejvíce zajímá okamžik, kdy se život stýká s uměním. Snaží se postihnout génia v člověku. Chce prostřednictvím svých postav sdělit čtenářům něco nového. Hledá v minulosti souvislosti s přítomností a snaží se ukázat paralely mezi minulým a přítomným, hlavně usiluje o poučení z dějin.

Kožíkovy romány jsou mezi širokou vrstvou čtenářů velmi oblíbené, takže se zdá, že spisovatel dosáhl svého vytčeného cíle. Poněkud jiného názoru však bývají kritikové jeho děl. Mnozí se shodují na tom, že Kožíkovy romány jsou obecně čtivé a líbivé. Poukazují však na to, že ačkoli si Kožík vybere nějaké zajímavé téma, nedokáže je zpracovat dostatečně podle možností, které se mu nabízejí. Románům chybí jakoby větší hloubka.

Jedním z hlavních úskalí je psychologická prokreslenost postav. Hlavní postavy vylíčí spisovatel celkem věrohodně, i když někdy se Kožíkovi nepodaří dostatečně zachytit jejich umělecký vývoj. Často se však stává, že méně zdařile ztělesní postavy vedlejší.

Další problém v Kožíkových pracích vyvstává v souvislosti s přínosem něčeho nového. Kritikové v mnohých recenzích dokazují, že Kožík v podstatě s ničím novým nepřichází a jeho domyšlení životních osudů spočívá v tom, že jen něco nepřesně opíše nebo převede do jiné formy řeči.

Kožík tvrdí, že chce některé osobnosti rehabilitovat. Podává je často v jiném světle, než jak je známe ze studií jiných vědců. Například po svém zpracoval látku o Donu Quijotovi či J. K. Tyla nezobrazuje jako tvůrce sentimentálně oslavujícího češství.

Hodně bývá kritizován i Kožíkův styl. Například v románech o Zdeňce Braunerové je mu vyčítáno, že se omezil pouze na převedení její korespondence do přímé řeči nebo dialogů a podobně.

Dalším negativním jevem Kožíkových děl jsou faktické chyby. Dokoupil ve své studii píše: „*Historická próza má jiné poslání než historiografie, proto jí mohou být v podstatě lhostejná jména jednotlivců, přesná data bitev či korunovací, stejně jako to, zda měl některý panovník manželky tři nebo čtyři.*“⁴³ S tímto postojem se zcela neztotožňuji. Dle mého názoru by se při posuzování faktů nemělo postupovat tolik přísně jako při hodnocení vědeckého historického díla, ale také autor beletrie by měl zachovávat určitou míru faktické pravdivosti. Používání fantazie by mělo mít své hranice. Stěžejní skutečnosti by měly být zachovány. Mým subjektivním názorem je, že nesprávné uvedení dat či chybné znázornění reálných vztahů mezi postavami (z uvedeného příkladu mám na mysli třeba záměnu čtyř manželek nějakého panovníka za tři) působí v díle spíše jako ledabylý přístup autora k látce nebo jako znak spisovatelovy nevědomosti.

Pokud by autor takové chyby dělal pouze na začátku své románové tvorby, dalo by se to odpustit, avšak bohužel tento fenomén doprovází i většinu pozdějších Kožíkových životopisných románů. Prvním, kdo na tyto nedostatky v Kožíkově tvorbě poukázal, byl Václav Černý, jenž hodnotil první dva Kožíkovy životopisné romány. Kožík se pak při psaní dalších románových biografii snažil držet přísně zjištěných faktů. Z některých poválečných recenzí vyplývá, že tak činil někdy až příliš úzkostlivě. V této souvislosti bych zmínila například hodnocení románu *Fanfáry pro krále* od Bohuše Balajky. Balajka zde zmiňuje výrok, který kdysi napsal A. Maurois: „*Třeba se vyvarovat toho, abychom hrdinu neutopili v záplavě svědeckví.*“⁴⁴ Kožík však dílo zahltl mnoha fakty, která byla často jen jakoby

---

⁴³ DOKOUPIL, B. *Český historický román 1945 – 1965*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987. s. 26.

⁴⁴ BALAJKA, B. Úskalí románové biografie. *Tvar*. 1994, č. 5, s. 21.

bezděčně utroušená a chyběla jim vzájemná provázanost. Dění jen konstatoval a nezobrazoval v širších souvislostech.

Poté, co Černý upozornil na faktické chyby v Kožíkových prvních pracích, uvedl Kožík na svou obhajobu, že to bylo z důvodu velkého spěchu. Balajka taktéž poukazuje na to, že román o Vojanovi byl napsán v chvatu, jelikož se autor dopouští četných omylů. Například se o Ferdinandovi V. zmiňuje jako o „bývalém císaři, dlícím právě v Praze“, přestože po abdikaci žil v Praze trvale až do své smrti r. 1875, Vrchlického Trilogii o Simsonovi „překřtil“ na Tragédii o Simeonovi, o Čapkově Loupežníkovi uvádí, že jej začal psát v Berlíně r. 1910 místo v Paříži 1911. Komicky působí záměna literárního historika Hrabáka za Hrabala.

2.5 Další autorova tvorba

První Kožíkova prozaická kniha (označená jako novela) vyšla roku 1936 a jmenovala se *Nové srdce*. Autor v ní zachytil pocity dospívajícího člověka. Sociálními poměry se zabývá kniha *Třikrát se ohlédni* (1970). Pojednává o lidech, kteří se ocitli na okraji společnosti, a není jim kvůli zavedeným společenským principům umožněno zlepšit si své postavení.

František Kožík začínal jako básník, ale jeho básně nebývají považovány za příliš zdařilé. Výbor prvních básní pod titulem *Čisté srdce*, vyšel až roku 1945. Další knížky obsahující lyriku se nazývají *Antologie bulharské poezie* (spolu s A. Leštovem, 1930) a *Trnitá souhvězdí* (1930). V roce 1933 vyšla sbírka *Jitřní lov*. Kožíkova poezie je inspirována například tvorbou Fráni Šrámka či Antonína Sovy. Nebyla však obecně považována za příliš kvalitní. Kožíkovu poezii označili někteří za „chudokrevnou“ (Götz) či „nedokrvenou“ (Hrabák). Například o *Jitřním lovu* kritik brněnského časopisu *Středisko* napsal, že se jedná o „silácké gesto autora, který se chce neumannovským oslavením života vyrovnati se smutkem tohoto století, ale který se nedovede vymaniti z poetické abecedy, mdlé dekadence i necudné sexuální obraznosti“.⁴⁵ R. Habřina komentoval v časopise *Kolo* Kožíkovy básnické vlohy trochu mírněji. Uvedl, že „z nejmladších brněnských básníků jest jmenovati alespoň Františka Kožíka, Zdeňka Kriebla a Jarmilu Urbánkovou, kteří si prozatím hledají svou cestu a svůj jazyk.“⁴⁶ Kožík v rozhovorech trochu s lítostí konstatuje, že jeho verše nejsou čtenáři, hlavně kritickou obcí, lépe přijímány, neboť jemu byly velmi blízké.

⁴⁵ HRABÁK, J. František Kožík. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 16.

⁴⁶ HRABÁK, J. František Kožík. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 16.

Rozhlasová tvorba byla jedním ze stěžejních pilířů Kožíkovy práce. Kromě *Cristobala Colóna* složil Kožík pro rozhlas ve spolupráci s Bohumírem Poláchem i několik operet. Je autorem i několika písňových textů či libreta k opeře Jaroslava Kvapila *Pohádka máje*. O své práci v rozhlase pojednal v knize esejů *Rozhlasové umění*, kterou vydal v roce 1940.

Kožík psal také pohádky jak pro malé, tak pro větší děti. Pro nejmenší napsal krátkou „legendu“ *Svatá holčička* (1943). Dvakrát zpracoval látku o Meluzíně, jako hru i prózu. V roce 1971 vyšla jeho knížka pro děti od pěti let s názvem *Čarovný prsten*, ilustracemi ji obohatila Helena Zmatlíková. Malým dětem jsou dále věnovány dvě knížky vyprávěnek *Červánky mezi dětmi* (1948) a *Včelka Smělka* (1948) a sbírka *Pohádky vánočního zvonku* (1957). K pohádkovým vyprávěním přibyla roku 1965 „pohádka o klaunu, dětech a zvířátkách“ *Cirkus U tří slunečnic* (1965).

Ani Kožík se nevyhnul tvoření v „budovatelském duchu“. Mezi tzv. budovatelská díla patří například próza pro mládež *Aleje míru* (1953), v níž uplatnil své zkušenosti z práce v mladoboleslavské automobilce. K šíření socialistických myšlenek měly dále sloužit například divadelní hra „pro děti i dospělé“ *Tři zlí kmotři* (1953) či pohádka *Jak mráz čaroval* (1955), jejíž název byl změněn roku 1960 na *Pohádku o sněhu*.

Pro větší děti napsal románový příběh *Zákon věrných strážců* (první vydání 1961), inspirovaný tvorbou Karla Maye a psaný ve stylu jeho románu o Vinnetouovi. Knížka o mládeži věnovaná dospělým nese název *Akrobatická řada* (1966). Je ale srozumitelná i „náctiletým“. Opět se příběh odehrává ve sportovním prostředí. Mládeži je určen dále román *Pírinka* (1943), kde se objevují prvky exotismu a dobrodružnosti.

3. NEJVĚTŠÍ Z PIEROTŮ

3.1 Inspirační zdroje románu *Největší z Pierotů* a pojetí protagonisty

Kožík za svůj život poskytl novinářům mnoho rozhovorů, v nichž často odpovídal na dotaz, kde našel inspiraci pro román *Největší z Pierotů* a jak se na něj připravoval. Vyprávěl, že při studiu právnické fakulty se intenzivně věnoval zároveň divadlu. Jednou měl menší úlohu v brněnském divadle Reduta právě ve chvíli, kdy zde nacisté čistili tamější sklad od děl neárijských (hlavně židovských) autorů. Když měl čas, probíral se hromadou knih a náhodou se mu dostala do rukou knížka o francouzském mimovi Jeanu Gaspardu Deburauovi. Jednalo se o drama Melchiora Vischera, jejíž titul zněl: *Deburau*. Řadilo se k žánru expresionistická tragédie. Kožíka samotná hra nijak neupoutala, považoval ji za historicky nepřesnou, ale hned na první straně ho zaujala věta, že Deburau se narodil v českém Kolíně. Kožík knížku ukradl, a tím ji zachránil před spálením. Nyní ji můžeme vidět v Deburauově muzeu v Kolíně.

Kožíkovi utkvěla mimova osobnost v paměti, často na ni myslíval. Věděl však o ní jen velmi málo. Přiznává, že v době, kdy se o mimovi dozvěděl, psal pouze poezii a nedovedl si představit, jak by psal román. Po nějaké době si však opatřil první Deburauův životopis od Julese Janina (*Deburau, král pierotů*, 1832). Kožík navštívil také Paříž, aby se protagonistovi přiblížil. Zjistil si, kde Deburau bydlel, našel čtvrť, kde stálo divadlo, v němž účinkoval a také Deburauův hrob na hřbitově Père-Lachaise. Shlédl několik divadelních představení v předměstských divadlech a pozoroval zdejší atmosféru, která se výrazně lišila od prostředí klasických divadel. Přestože se diváci chovali trochu obhrouble, dokázali se bavit celou svou duší a ze zdejšího prostředí vyzařovala srdečnost. V divadle Gaîté Montparnasse poznal Kožík herce Montéhuse, který hrál v komedii *Pařížský blázen* – za blázna byl považován proto, že říkal lidem pravdu do očí. Po skončení jednání se Montéhus lidí zeptal, co jim má zaspívat. Diváci jmenovali soudobé oblíbené písně. Herec však všechny odmítl a otázal se diváků, zda nevědí, co se stalo. V ten den totiž při náletu fašistů zemřelo šedesát dětí ve Španělsku. Herec pak zaspíval „ukolébavku španělskému dítěti“. Podle Kožíka neuměl ani dobře zpívat, ani dobře hrát na kytaru, přesto však přednesl skladbu tak, že diváci měli slzy

v očích. „Byl to můj nejhlubší zážitek z divadelní Paříže“⁴⁷, napsal Kožík. „Ověřil jsem si, co znamená herec, který ví, co musí lidé slyšet, i když si to sami neuvědomují.“⁴⁸ Kožík chtěl Deburaa vykreslit jako umělce, jehož prostý lid miloval a který z přemetů a kopanců stvořil umění. Montéhus se stal Kožíkovi předobrazem Deburaa, protože na jeho příkladě si Kožík udělal představu o tom, jak mohl vypadat vztah mezi publikem a hercem, v čem tkvěla Deburaova oblíbenost.

V těžké době okupace posilovala Kožíka myšlenka na knihu o komediantovi... „jehož Múzou byl lid, protože jej miloval, rozuměl mu a chtěl mu pomoci“.⁴⁹ Mnozí umělci se upínali v tomto období k historické látce, aby dodali národu víru v lepší budoucnost. Také Kožík cítil „skoro povinnost vyprávět českým čtenářům o slavném francouzském herci, který byl původem Čech.“⁵⁰ Neměl sice přístup k archivům a pramenům, avšak s lidmi prožíval období, které ovlivnilo námět jeho literární práce a dávalo jí nové poslání. V knize se výrazně odrazila doba, kterou lidé tehdy prožívali, a to tím spíše, že podle Kožíka některé prameny pokládané za věrohodné jej „přivedly do bludiště“ a on se musel „vracet k vlastnímu pojetí“.

Největšího z Pierotů koncipoval autor jako romantický příběh předměstského divadla. Zároveň přemýšlel o podstatě umění a jeho smyslu. „Byl jsem jen málo vyzbrojen teoreticky, ale řídil jsem se hlasem upřímného přesvědčení a vroucího citu.“⁵¹ Upozorňuje, že nechtěl psát vědeckou monografii, ale „román o umělci, milovaném dělnickou čtvrtí, podle své představy...“⁵² Historické doklady mu pak údajně o mnoho let později dosvědčily, že se neubíral falešnou cestou. „Můj Debureau vyrostl z lidu a pro lid tvoří. Chtěl jsem, aby ho vlastní bolesti a vědomí o utrpení ostatních naučily lásce k lidem. Můj Kašpar Debureau je bojovník, který razí cestu svému umění a přesvědčení, zrozenému a rostoucímu z bolestiplných zastavení jeho životní křížové cesty.“⁵³ Kožík si jeho prostřednictvím přál vyslovit názor, že umění, které se vytváří pro lesk úzké společnosti a pro potěšení povýšenců, je falešné, a že věří v poslání umění, které patří všem. V některých článcích, v nichž poskytl reportérům rozhovor, uvádí jako důvod vzniku románu touhu vyzpovídat se ze své lásky k divadlu.

---

⁴⁷ KOŽÍK, F.: Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z pierotů*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009. s. 416. ISBN 978-80-7388-229-7.

⁴⁸ KOŽÍK, F.: Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z pierotů*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009. s. 416. ISBN 978-80-7388-229-7.

⁴⁹ KOŽÍK, F.: Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z pierotů*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009. s. 416. ISBN 978-80-7388-229-7.

⁵⁰ KOŽÍK, F.: Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z pierotů*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009. s. 417. ISBN 978-80-7388-229-7.

⁵¹ KOŽÍK, F.: Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z pierotů*. 14. vyd. Praha: Mladá fronta, 1961. s. 339.

⁵² KOŽÍK, F.: Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z pierotů*. 14. vyd. Praha: Mladá fronta, 1961. s. 339.

⁵³ KOŽÍK, F.: Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z pierotů*. 14. vyd. Praha: Mladá fronta, 1961. s. 339.

Vliv okupace se projevil v textu například v okamžiku, kdy se hovoří o Napoleonově pohromě při tažení do Ruska. Kožík jej přirovnal k „*salto artysty, jenž se už nemůže zastavit a neví, zda dopadne na nohy či zlomí vaz*.“⁵⁴ Při besedách chtěli posluchači často podpis k tomuto úryvku a spisovatel vzpomínal, že obdržel bohatou korespondenci, v níž mu lidé děkovali za „*celý národ Pierotů*“.

3.2 Vyhlášení soutěže

V roce 1939 vypsala londýnská literární agentura James Pinker and Son již podruhé literární soutěž. Jejími zástupci u nás byla nakladatelství Evropský literární klub a nakladatelství Františka Borového. V porotě, která měla za úkol vybrat nejlepší dílo z naší literatury zasedal například Jan Mukařovský, Miroslav Rutte nebo Josef Hora. Této soutěže se zúčastnil i František Kožík svým rukopisem *Největší z Pierotů*. Ze 144 anonymně soutěžících prací vyšel vítězně román Františka Kožíka o francouzském mimovi českého původu Jeanu-Gaspardu Debureauovi. Rukopis měl pak postoupit do širší románové evropské soutěže, kde měl reprezentovat to nejlepší z české románové produkce.

Dílo se setkalo s velkým čtenářským ohlasem. Během války vyšel překlad Kožíkova románu v Anglii a USA. Celkem se dílo dočkalo překladu do mnoha jazyků. U nás vyšlo během dvou měsíců sedmkrát a v letech 1939 až 1954 dokonce dvanáctkrát.

Kromě ocenění v soutěži vyhrál Kožíkův *Pierot* na podzim roku 1939 také první místo v anketě Lidových novin.

3.3 Kritické ohlasy

Vzápětí po vydání a získání výše zmíněných ocenění se objevily různé kritické reakce. Na jedné straně byly pozitivní, například Petr Bezruč napsal Kožíkovi děkovný dopis, pochvalně se k dílu vyjádřil i Eduard Bass. Také kritika Františka Götze vyzněla celkem kladně. Kromě vřelého čtenářského přijetí a příznivých kritických ohlasů byly v novinách a časopisech publikovány také méně pozitivní až negativní reakce. Za jednu z nich bychom mohli označit kritiku Václava Černého započatou v Kritickém měsíčníku. Údajně jej k tomu vedlo to, že kniha má demonstrovat kvalitu naší literatury.

Černého kritiku lze rozdělit do čtyř problematických okruhů:

---

⁵⁴ KOŽÍK, F. Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z pierotů*. 14. vyd. Praha: Mladá fronta, 1961. s. 339.

1. Pojetí postavy Jeana Gasparda Deburaua.
2. Práce s historickými fakty.
3. Stylistická stránka příběhu.
4. Velká závislost na pramenech.

3.3.1 Pojetí postavy Jeana Gasparda Deburaua

Na začátku článku píše Černý o několika pozitivěch románu. Kladně hodnotí výběr hlavního hrdiny, jehož sám považuje za velmi poutavou osobnost a přisuzuje Kožíkovi zásluhu na tom, že čtenářům připomněl tohoto výjimečného člověka. Vzápětí však dodává, že Kožíkovi se dostatečně nepodařilo ztvárnit postavu Jeana Gasparda Deburaua neboli Jana Kašpara Dvořáka. Nedokázal prý využít všech uměleckých možností, které toto téma poskytovalo. Podle Černého měl spisovatel pojmout příběh buď jako vnitřní drama, pokusit se o psychologickou a mravní genetiku protagonisty a nezabývat se tolik tehdejší sociologickou a politickou situací, nebo se nabízela možnost vylíčit Dvořákův život jako výraz doby a jeho umění zobrazit coby odpověď na tehdejší uměleckou poptávku. Pokud se Kožík nechtěl zabývat sociálními studii, mohl v románu všeobecně popsat dobu za Dvořákova života, tedy pojmout román jako „*fresku doby, jež je politicky i umělecky stejně pohnutá jako zajímavá a v jejímž rámci se umění Dvořákovo jeví jako vedlejší a pozapomenutá, ale svéráznou oblastí se vinoucí kolej romantického Sturm-und-Drangu let dvacátých a třicátých.*“⁵⁵

Kožík psal dílo z několika hledisek, což prý mělo neblahý dopad na výsledný příběh. Místo toho se měl raději soustředit na jedno stanovisko a to intenzivněji zpracovat. Černý píše: „... *chtěl být i psychologem Dvořáka-člověka a Dvořáka-umělce i sociologem jeho doby vůbec a historikem romantického hnutí ve Francii zvlášť. To byl úkol nad jeho síly.*“⁵⁶

Dále se vyjadřuje k hrdinově psychologii. Dvořák je v příběhu vylíčen jako dobrák, jehož umění okolí nechápe a nedokáže ocenit. Černý se vyjadřuje o Kožíkově Deburauovi jako o „*muži z populistického románu*“, jenž zosobňuje pouze obecný a průměrný vztah k člověku vůbec. Protagonista vyjadřuje v podstatě spisovatelovy představy o člověčenství a je na něj nahlíženo ze sentimentálního hlediska, které Černý vystihuje slovy „*má lidi rád,*

---

⁵⁵ ČERNÝ, V. František Kožík: „Největší z Pierotů.“ *Kritický měsíčník*. 1939, roč. 2, č. 10, s. 448 – 449.

⁵⁶ ČERNÝ, V. František Kožík: „Největší z Pierotů.“ *Kritický měsíčník*. 1939, roč. 2, č. 10, s. 449.

jako většina lidí má ráda lidi mají ráda sebe“.⁵⁷ Černý proto označil *Největšího z Pierotů* za populistickou novelu. Chybí mu popis toho, jak se z Deburaua stane umělec a příčinu, která to způsobí. *Největší z Pierotů* měl být podle kritika román o zrození umělce, jehož podstatu by tvořilo tajemství proměny jistých vlastností daných v člověku (například v jeho intelektu a citivosti) v schopnosti a kvality umělecké. Přestože je děj podán obratně a se smyslem pro napínavost, tuto podstatu Kožík nevystihl, ukazuje jen Dvořákovu vůli. Černý nesouhlasí s tím, že by byl Deburau rozený mim, jak jej Kožík pojal. Kožík se ke kritice pojetí protagonisty ve svých „obhajobách“ moc nevyjadřoval, spíše reagoval na výtky jiných nepřesností.

Dále se k zobrazení Deburaua vyjádřili ve svých recenzích například František Götz či Eduard Bass. Götz o románu píše: „*Tento melancholický lyrik zešereňných životních obzorů projevil se v něm jako skutečný fabulační talent, jehož silou je vymyšlení dějů a situací, jenž dovede oživit dávno zašlou dobu velkého města, evokovat mrtvé lidi a osudy v rámci celé epochy a dát ústřední postavou, intuitivně viděnou a plasticky prokreslenou, jednotu celku rozvětvenému a rozstříknutému do mnohých episod.*“⁵⁸ Za úspěchem díla vidí Götz to, že si Kožík našel motiv, který odpovídá jeho životní vizi, do něhož promítl své vlastní zkušenosti a v němž „*mnoho z obecných zážitků dnešní doby vyjádřil kresbou doby romantické. (...) Oba prvky – doba a monograficky prokreslený osud hlavního hrdiny – se v románě doplňují.*“⁵⁹ Narozdíl od Černého nevdá Götzovi tolik Kožíkovo fabulování.

S Černým i Bassem se však shodují v tom, že Kožík mohl Deburaua lépe vykreslit. Götz dále píše: „*Tento český původ vedl Kožíkův zájem o Debureaua, aniž z něho autor dovedl plně vyčísti vše, co poskytoval.*“⁶⁰

Götz dochází ve své recenzi také k závěru, že Deburau není v díle zobrazen jako pravý romantik. „*Není to hluboká analýsa romantické duše. Je založena na typickém poznání romantiků, kteří touží žít život jako krásu a pohádku a neustále vidí, že každá krása je v životě zblázněna a každá pohádka se mění ve frašku.*“⁶¹ Pak Götz shrnuje situace z románu, jak se Deburauovi vždy, když se zdálo, že může být šťastný, přihodí něco zlého. „*Je to*

---

⁵⁷ ČERNÝ, V. František Kožík: „Největší z Pierotů.“ *Kritický měsíčník*. 1939, roč. 2, č. 10, s. 449.

⁵⁸ GÖTZ, F. Románová biografie o Debureauovi. *Čteme*. 1939, roč. 2., č. 1, s. 6.

⁵⁹ GÖTZ, F. Románová biografie o Debureauovi. *Čteme*. 1939, roč. 2., č. 1, s. 6.

⁶⁰ GÖTZ, F. Románová biografie o Debureauovi. *Čteme*. 1939, roč. 2., č. 1, s. 6.

⁶¹ GÖTZ, F. Románová biografie o Debureauovi. *Čteme*. 1939, roč. 2., č. 1, s. 6.

*důsledný zákon osudu – téměř až mechanický. Básnickým úkolem bylo, ten mechanismus oživit a zastavit v kypřím osudovém dějství. Ne vždy se to Kožíkovi podařilo.*⁶²

Po rozboru vývoje Dvořáka v umělce se Černý zaměřuje na jeho milostný cit. Deburauovou osudovou ženou se stala Désirée, jež je podle Černého nejnudnější a nejplytčejší ženský živočich románu. Považuje ji za zbytečnou postavu nebo aspoň postavu, které není třeba věnovat tolik pozornosti. Navíc to, že Deburau kvůli ní přestane milovat, kontrastuje s dosud vytvořenou představou o jeho osobě. Černý si Deburaua představuje jako člověka, kterému by mělo záležet na lásce samotné než na nějaké konkrétní bytosti. Takoví umělci, jako je Deburau, často žijí jen z platonické lásky. Kožík mohl také pojat Deburauovu lásku k Désirée jako záminku pro jeho umění rozdávat lásku a radost, avšak neučinil tak. Závěrem k psychologické stránce románu Černý dodává: „*„Největší z Pierotů‘ je román o dvou bytostech v jedné lidské kůži, o člověku Dvořákovi a umělci Debureauovi. První vytvořil ze sebe druhého. Povaha i osudy onoho jsou dobře zachyceny, a bezmála úplně; chybí jen jedno, ale nedostatek je zato úctyhodný: rozeznání onoho živlu v člověku Dvořákovi, z něhož vyrostl umělec.*“⁶³

Götz uvádí podobně jako Černý, že Kožík podal obraz romantické doby příliš zešíroka. Kožík se také snaží spojit Deburaua s významnými osobnostmi dané doby a podle kritikových slov „*zachází v tom leckdy daleko*“. Götz například nesouhlasí s momenty v díle, kdy Kašparovi pomáhá Baudelaire, kdy se Kašpar setkává s Duplessisovou („*dámou s kameliemi*“), a dodává, „*zde všude cítíte, že méně bylo by více*“.⁶⁴

3.3.2 Práce s historickými fakty

Historickými fakty v románu se Černý zabývá více než jiní recenzenti. Kožík zasadil osud Jana Kašpara Dvořáka do období let 1814 – 1848. V této době vystupuje také řada známých osobností francouzské historie od Napoleona až po Baudelaira. Každá do Dvořákova osudu nějak zasáhne. Černý poukazuje na to, že s některými osobnostmi se Jan Kašpar sejít nemohl nebo by se pravděpodobně nesetkali, natož aby mezi nimi vznikl důvěrný vztah.

Zmiňuje se například o situaci, jak chudého Dvořáka potkává Napoleon, zve jej do císařského kočáru, rozmlouvá s ním o úpadku francouzské tragédie a nechává si od Deburaua

⁶² GÖTZ, F. Románová biografie o Debureauovi. *Čtete*. 1939, roč. 2., č. 1, s. 6.

⁶³ ČERNÝ, V. František Kožík: „Největší z Pierotů.“ *Kritický měsíčník*. 1939, roč. 2, č. 10, s. 451.

⁶⁴ GÖTZ, F. Románová biografie o Debureauovi. *Čtete*. 1939, roč. 2., č. 1, s. 6.

poradit k demokracii. Ke konci příběhu je Deburau pozván na dvorní slavnost Ludvíka-Filipa, ale představení dopadne neslavně. Podle Černého tyto situace působí násilně a nemohlo k nim dojít. Kožík na to odpověděl, že Černý nezná historické prameny a snaží se doložit, že tento výjev je dle Kožíkových slov „*naprostou historickou skutečností*“, neboť ji Deburau vyprávěl svému životopisci (Janinovi). Za skutečný považuje Kožík i dialog, který Kašpar s Napoleonem vedli. Dále pokračuje: „*V úctě k zachovalým pramenům jsem tuto událost musel převzít do románu téměř doslovně.*“⁶⁵ Upozorňuje, že psal román a nikoli příspěvek do naučného slovníku, a tudíž se domníval, že si určitou volnost mohl dovolit.

Černý kritizuje Kožíkovy matné představy o politickém životě Francie za císařského a restauračního zřízení. Historik by se asi pousmál, kdyby četl, jak svým výstřelem dává Deburau podnět k revoluci. Na scéně se objevuje zničehonic Baudelaire, pohovoří si s Dvořákem o kráse a poslání umělce a umírajícího jej odvádí domů. Uprostřed románu Jan-Kašpar podporuje (ač sám chudý) rodinu básníka Huga, účastní se schůzek mladých romantických básníků a manifestuje i na premiéře *Hernaniho*. Všichni básníci se sobě natolik podobají, že si čtenář ani neuvědomí, že se právě hovoří o panu de Vigny nebo de Mussetovi nebo Gautierovi. Černý upřesňuje, že Gautier nenosil červenou vestu, ale růžovou. To Kožík považuje za malichernost, podle něj je purpurová či nachová barva více podobná červené. Kožík prý neprávem odívá do takového oblečení větší množství lidí.

Dalším do očí historika bijícím důkazem Kožíkovy dějepisné neznalosti je skutečnost, že Kožík vydává dva bratry, Ludvíka XVI. a Ludvíka XVIII., za předka a potomka.

V jiné části se uvádí, že Viktor Hugo slaví velké úspěchy a je uznávaným novinářem, a to na konci roku 1815. V té době mu však bylo třináct let a není známo, že by takového úspěchu dosáhl již v tomto věku. V roce 1815 prý probíhají nepokoje z podnětu restaurační vlády. Ze Chateaubrianda dělá Kožík přívržence Napoleona, ačkoli byl ve skutečnosti jeho odpůrce. V tomto místě kritického článku nazývá Černý Kožíkův román groteskou. Kožík prý nemá o francouzském romantismu jasno, ačkoli jeho kniha má pojednávat o francouzské romantice. Kožík se zmiňuje o pokroku, avšak tehdejší doba byla monarchistická, protiliberální a velmi ovlivněná katolicismem. „*Kožík prostě obrací věc na ruby a situace a perspektiva je beznadějně pokroucena!*“⁶⁶

---

⁶⁵ KOŽÍK, F. Největší z Pierotů a historická pravda. *Lidové noviny*. 1940, roč. 48, 15. 4., příl. Literární pondělí, roč. 6., č. 30, s. [neuvedeno].

⁶⁶ ČERNÝ, V. František Kožík: „Největší z Pierotů.“ *Kritický měsíčník*. 1939, roč. 2, č. 10, s. 453.

Kožík v románu píše, že již roku 1815 vzniká ve Francii napoleonská legenda. Ta však vzniká ve Francii až kolem roku 1820, respektive po Napoleonově smrti 1821, a vrcholí roku 1840.

Další konkrétní moment, který je v polemikách patrný, se týká Bérangerových písní. Podle Černého Pařížané nemohli zpívat refrén *Vypravuj nám o něm, babičko* z písně *Vzpomínky lidu* v době, do které ji zasadil Kožík. Spisovatel ale tvrdí, že byla zpívána už v Caveau a vyšla ve sbírce (jejímž redaktorem byl Béranger) už v roce 1815, zároveň prý vyšla i v *Épicurien français*. Kritik dokazuje na základě dochovaných dokumentů, že tato píseň vznikla nejspíš mezi léty 1828 a 1833. Kožík se hájil tím, že roku 1828 sice vyšlo souborné vydání Bérangerových písní, ale jednotlivé kusy se zpívaly už o několik let dříve: „*Ale, proboha, jak si to představujete vznik a užití Bérangerových písní? Domníváte se opravdu, že je lid začal zpívat, až když vyšlo jejich Souborné vydání? Béranger psal slova na známé melodie, opisy kolovaly a šířily se v tisících exemplářích, zpíval je kdekdo, a v souboru vyšly třeba až deset let později.*“⁶⁷ Před argumenty Černého však Kožíkova obhajoba neobstojí.

Götz ve své recenzi chválí Kožíka za vykreslení dvou postav, které do doby velmi dobře zapadají, a to Evžena Huga (bratra Viktora Huga) a Klementa Longvala (neboli Sansona).

V části, kde se zabývá Kožíkovým vylíčením politických dějin ponapoleonské doby, čteme vcelku kladné hodnocení. Vůbec se zde ale neprobírá otázka historické pravdivosti na rozdíl od kritiky Černého. Götz píše: „*Je to většinou jen historická reportáž, ale Kožík dovede leckdy udeřiti na pravou strunu.*“⁶⁸

Kožík tvrdí, že v mnoha dějových situacích byl nucen použít anachronismů. Jednalo se například o moment, kdy nechal ve svém románu básnit teprve třináctiletého Huga nebo vykreslil skupinu romantiků tak, jak ji údajně viděl Jan Kašpar.

Kožík se podivuje nad tím, že mu Černý spíše nevytkl „nejzajímavější nepravdu“ románu, kterou je, že Debureauův náhrobek nese nápis, který si mim sám složil: „*Zde leží ten, který všechno řekl, ač nikdy nepromluvil.*“

Kožík považoval Černého kritiku za projev toho, aby Černý ukázal, jak je přísný a svědomitý kritik. Své fabulování odůvodnil Kožík malým množstvím zachovaných pramenů.

---

⁶⁷ KOŽÍK, F. Největší z Pierotů a historická pravda. *Lidové noviny*. 1940, roč. 48, 15. 4., příl. Literární pondělí, roč. 6., č. 30, s. [neuveдено].

⁶⁸ GÖTZ, F. Románová biografie o Debureauovi. *Čtme*. 1939, roč. 2., č. 1, s. 6.

Tvrdil, že v podstatě skládal mozaiku. Hájil se, že psal román a měl proto právo na určitou míru volnosti a používání fantazie. Černého – vystudovaného romanistu – obvinil z neznalosti látky a pramenů a ze zlé vůle.

3.3.3 Stylistická stránka příběhu

Götz píše, že mnohé se dá Kožíkovi odpustit pro „vypravěčský elán“. *„Dovede býti v tomto přepisu neostýchavě efektní, má v několika situacích silné dramatické tempo, dovede často zaujmouti neobyčejnou psychologickou invencí a charakterisační vlohou, jež není tuctová.“*⁶⁹ Podobného názoru byl i Černý, ale přesto za další slabinu díla považuje autorův styl. Kritizuje snadnost a běžnost spisovatelova vyjadřování. Později v Lidových novinách mluví o jeho „*ledabylosti, banálnosti a nevkusnosti*“.

Naopak Hrabák oceňuje u Kožíka přesvědčivý děj a realistický dialog. V textu nenalezneme mnoho metafor ani velkých slov, ačkoli spisovatel napsal několik básnických sbírek. Střídmost výrazu je podle Hrabáka v naprostém souladu s postojem k hrdinovi i s charakterem mima, jenž promlouval k publiku tím, že mlčel.

Kožík ve své první obraně přechází zcela kritiku nedostatečné stylistické stránky. Později tvrdí, že neměl zkušenosti s románovou tvorbou, a roku 1948 román stylisticky upravil.

Götzova recenze vyznívá ke konci smířlivě, zakončuje ji slovy: *„A třeba to není zcela zralé dílo, je to nesporně román zasluhující pozornosti.“*⁷⁰

3.3.4 Velká závislost na pramenech

Kromě ukázky toho, jak mohou působit historické nesrovnalosti v románu, mě ještě více překvapila jiná fakta, o nichž se Černý ve své kritice zmiňuje. Kožíkovi by se snad dala ještě odpustit historická neznalost. Černý však ve svých kritických statích poukazuje na to, že Kožík měl některá svá díla téměř opsat od jiných autorů a jen trochu je upravit. Je sice jasné, že pokud více autorů píše o stejné osobnosti, musí se v určitých tématech a motivech shodovat, ale Černý jako by naznačoval, že Kožík jen rozvedl nebo nepatrně pozměnil již napsaná díla. Přestože Kožík použil v těchto dílech jiných slov, myšlenky a události zůstaly tytéž jako ve spisech původních autorů. Navíc Kožíka z „opisování“ usvědčuje i skutečnost,

⁶⁹ GÖTZ, F. Románová biografie o Debureauovi. *Čtme*. 1939, roč. 2., č. 1, s. 6.

⁷⁰ GÖTZ, F. Románová biografie o Debureauovi. *Čtme*. 1939, roč. 2., č. 1, s. 6.

že literatura faktu, která o určité osobnosti pojednávala, se o jistých věcech nezmiňovala, tyto věci byly vymyšlené původním autorem, avšak objevují se i v Kožíkových románech.

Černý píše, že v knize od Egona Erwina Kische *Pražský pitaval* najdeme článek *Pierrot vražedník*, jenž tvoří značnou část románového postupu *Největšího z Pierotů* od protagonistova narození v českém Kolíně až po jeho setkání s Napoleonem. Tento děj pak bylo možno rozvést. Dále Černý poukazuje na další možný zdroj *Největšího z Pierotů*, a to na „špatnou hru“ Sacha Guitryho *Debureau*, která se hrála poprvé v Paříži roku 1918. Touto hrou se Kožík nejspíš nechal inspirovat při psaní zvláště druhého dílu románu, který měl být vyvrcholením celého díla (kapitoly 19., 20., 21., 24.). Mezi přebrané motivy patří například motiv kytice nalézané v *Debureauově* šatně, již mu nosila tajná ctitelka (uvaděčka, u Guitryho pokladní Aimée), rozmluva o Dvořákových ctitelkách, o které on nestojí, popis Marie Duplessiosové („dámy s kaméliemi“), jeho láska k ní, její nevěra, touha *Debureauova* syna stát se také umělcem atd.

V prvním kritickém článku Černý na konci zmírňuje negativní hodnocení, ale zdůrazňuje, že jeho záměrem bylo poukázat na nedostatky tohoto díla. Shrňme-li jeho práci, pak z ní vyplývá následující: Černému se nelíbí, že Kožík překrucuje historickou realitu, a tím „falšuje“ celou perspektivu románu. Ačkoli se zdá, že někdy vytýká Kožíkovi jen maličkosti, chce tím poukázat na to, že Kožíkovi se nepodařilo vystihnout dobu ani v podrobnostech, ani obecně. V odpovědi na Kožíkovu obranu píše: „*Naprostá falešnost dobového rámce jeho románu je dokázanou skutečností a na tom málo změní několik detailů, jichž se Kožík úpěnlivě chytá, aby situaci zachránil.*“⁷¹

3.4 Novodobější kritika obhajující Kožíkův román

V 80. letech minulého století vyšla monografie o Františku Kožíkovi, jejímž autorem byl Josef Hrabák. V textu se vyjadřuje i k románu *Největší z Pierotů*. Naznačuje, že kritika Černého není vždy zcela oprávněná. Hrabák vysvětluje smysl a cíle životopisného románu na jednom z Goethových děl. Goethe nazval svou autobiografii *Wahrheit und Dichtung (Pravda a báseň)*. Podobně by se dalo nahlížet na životopisné romány. Existuje v nich něco skutečného, ale některé události si může autor v tomto žánru vymyslet. Podle Hrabáka je

---

⁷¹ ČERNÝ, V. Odpověď na Kožíkovu obranu. *Lidové noviny*. 1940, roč. 48, 22. 4., příl. Literární pondělí, roč. 6., č. 31, s. [neuveдено].

úkolem spisovatele „vybrat ze skutečnosti takové prvky, které charakterizují postavu i dobu, a vlastní fantazií dotvořit mezery v objektivně zjištěných faktech“.⁷²

Čtenář by si měl uvědomit, proč byl Deburau pro svět umění tak důležitý. Deburau nehrál jen dobře určitou postavu, avšak tuto postavu přetvořil a obohatil. Umělecký přínos Deburaua je vystižen například v kritikách Julese Janina. Pierot (Petříček) byla původně postava doprovázející harlekýna – ušlápnutý človíček, ubohý smolař, typické také bylo, že ho harlekýn obdarovával kopanci do zadnice. „*Deburau povznesl tuto postavu, která dříve sloužila laciné a obhroublé komice, do poloh téměř tragických a vyjádřil v ní životní pocity chudáka.*“ (...) „*Kožík sleduje hlavně pracnou cestu, kterou se Deburau k tomuto vrcholu dostal, a duševní krize, kterými procházel.*“⁷³

Měli bychom si uvědomit, že románová biografie je románem, a ne vědeckým dílem a jako zdroj informací nemůže a ani nechce konkurovat vědeckému životopisu. Vnější události se musí shodovat s fakty historicky zjištěnými, ale spisovatel je pochopitelně může hodnotit podle svého vlastního poznání osobnosti, o které píše. Životopisný román je soustředěn na dobu a na vystižení psychiky titulní postavy. Při respektování zjištěných faktů doplňuje ovšem svou fantazií „bílá místa“, jestliže však autor románu dobře vystihl hrdinu, porozuměl mu, „sžil se s ním“, jako se sžívá herec s postavou, kterou na jevišti ztělesňuje, může dokonce na základě proniknutí do postavy zobrazovaného hrdiny objevit některá fakta, která ve vědecké biografii scházejí.

V životopisném románu podává autor do jisté míry svou interpretaci titulní postavy. Různí spisovatelé mohou tutéž osobnost interpretovat rozdílně. Také kritikové se liší při interpretaci a hodnocení určitého uměleckého díla. Na život člověka lze nazírat z různých úhlů pohledu a také každá doba a každé sociální prostředí si vytváří určitou představu o určitém umělci, zdůrazňuje například jen některé činy či názory, které se hodí soudobé ideologii. Hrabák tvrdí, že zvláště u spisovatelů vzniká skoro zákonitě tzv. „autorský mýtus“, který se v průběhu času mění. Velké spory se vedou o pravdivost „autorského mýtu“. „*Těžko se přít o to, zda postavě bylo dobře porozuměno, – vždyť člověk přechoasto nerozumí sám sobě.*“⁷⁴

Obecně by se dalo říct, že životopisný román dotváří obraz, který vyplývá ze zjistitelných faktů. Avšak není jeho cílem soutěžit s vědeckou biografií. Románová biografie

⁷² HRABÁK, J. František Kožík. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 34.

⁷³ HRABÁK, J. František Kožík. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 36.

⁷⁴ HRABÁK, J. František Kožík. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 39.

by se měla číst jako román, ne jako zdroj věcných informací. Diskuse o tom, zda je daná biografie pravdivá či lživá, by se neměla zaměřovat na detaily, ale na to, do jaké míry se autorovi podařilo proniknout k samému jádru osobnosti pod určitým zorným úhlem. Autor by se měl zaměřit na umělecké dílo osobnosti, o které píše, a svým románem přispět k vysvětlení jejích temných stránek.

Romanopisec ani vědec nedokáže zachytit člověka v celku, se všemi jeho slabostmi i přednostmi, v jeho bídě i velikosti. Autoři možná často používají k proniknutí k jádru hrdinovy psychiky a k vysvětlení motivace jeho činů pouhé klepy, proti čemuž se bouří odpůrci románových životopisů. Je však někdy nutné použít fikce, aby autor vysvětlil některé příčiny a následky, podněty, které danou osobnost k činu vedly a podobně. Je to důležité pro aktivní fungování postavy v románu. Fiktivní situace nesmí být v rozporu s fakty, ale každá drobnost nemusí být pramenně doložená.

Hrabák s ním však souhlasí v tom, že není správné „hádat na životní události z básnického či uměleckého díla“, že autor by měl umět rozeznat věci důležité od bezvýznamných a nesoustřeďovat se na všelijaké vzpomínky a klepy.

Kritika směřovaná na díla, která byla vydávána ve 30. letech minulého století, neplatí podle Hrabáka pro Kožíka. Kožík, dle jeho názoru, netvoří pouze na základě vnějších událostí, neusiluje jen o senzaci, ale zaměřuje se na hrdinův růst a jeho umění. Dalo by se prý zjednodušeně tvrdit, že jde v románu více o samotnou pantomimu než o Deburauovu osobu. Za další přednost Kožíkova vyprávění uvádí Hrabák široký společenský i kulturní záběr. V příběhu je zachycena v podstatě celá společnost od zlodějíčků až po krále. Dobře je též zachyceno umělecké prostředí.

V Kožíkově románu charakterizují Deburaua pocit samoty, neustálé překonávání ran osudu a láska k chudým lidem. Z toho, jak je Deburauův život v knize popsán, může čtenář pocítovat, že Deburau se stále svému okolí rozdává, ale sám nic nedostává. Přesto však na svět nezanevře a tím, jak dál a dál obdarovává lidi svým uměním, duševně roste. Vypravování zachycuje celý Deburauův život. Protagonista není zcela české národnosti, navíc se proslavil hlavně v zahraničí, je zde tedy spojen prvek domácí s cizinou. Části, kde Kožík popustí uzdu své fantazii, čtenáři vadit nemusí, protože se jedná o postavu u nás téměř neznámou, o níž se toho moc neví ani ve Francii, takže nedochází ke zkreslení ustálené představy, jíž často trpěly románové životopisy.

3.5 „Pomsta“ za *Pierota* a vyžádaná polemika

František Kožík si po 2. světové válce prožil i jedno velmi nepříjemné období. V roce 1943 dostal jako zaměstnanec rozhlasu příkaz, aby se zúčastnil návštěvy ve vesnici Katyn u Smolenska. Zde se udála jedna z největších polských tragédií. Kožík po návratu zpracoval podle Radka Pyptlíka „*vcelku nevinnou a pozitivisticky laděnou reportáž*“. Po osvobození se Kožík dostal před očistnou komisi Syndikátu spisovatelů, v níž zasedali Václav Černý, Ilja Bart, Svatopluk Turek a Bohumil Mathesius. Komise mu udělila čtyřletý zákaz činnosti. Tzv. silencium bylo později zmírněno na dva roky. Mnohem více však utrpěla Kožíkova pověst, na které ulpěl stín označení „*zrádce národní cti*“. František Cinger napsal knihu, v níž se zabývá některými osobnostmi, které byly v literatuře údajně neprávem opomíjeny a pojednal zde i o této příhodě. Spisovatel Fábera v souvislosti s touto událostí Kožíkovi řekl: „*Snad si Františku nemyslíte, že vás odsoudili za chování v okupaci? – To je přece pomsta za Pierota.*“⁷⁵ Kožík byl přesvědčen, že zločin spáchali nacisté, prokázalo se však, že jej měli na svědomí příslušníci NKVD.

Radko Pytlík ve svém článku upozorňuje, že také česká literatura „*se snaží vyhovět aktuálním záchvěvům politiky*“. V určité době či za určitého režimu bývají odsunuti do ústraní či tabuizováni různí spisovatelé.

V pozdějších obhajobách Kožík navíc tvrdil, že chtěl přiznat špatný postup při zpracování románu, ale redakce Lidových novin po něm chtěla polemiku s kritikou jeho díla.

3.6 Přepřacované dílo *Největší z Pierotů*, pravda versus fikce a další knihy pojednávající o Deburauově životě

Jak lze vidět, Kožík čerpal při psaní románu *Největší z Pierotů* hlavně ze svých emocí a dojmů, nesla ho prý „*velká vlna citu*“. Až roku 1954 nahlédl do literárně historických pramenů, které mu byly údajně dříve nedostupné. K tomu poznamenal: „*Zaradoval jsem se, v jak mnoha motivech jsem domyslel životní příběh Deburauův zcela přesně...*“⁷⁶ Přiznal, že se však dopustil i mnoha omylů, které se týkaly zvláště jeho původu a závěru života. Měl na výběr ze dvou možností – buď dílo nechat v původním stavu, nebo jej přepřacovat. Rozhodl se pro druhou možnost. Omlouval se čtenářům, kteří nemají rádi přepřacovaná díla. Dle svých

⁷⁵ PYTLÍK, R. Jak to bylo s pomstou za Pierota. *Právo*. 2001, roč. 11., č. 74, s. 16.

⁷⁶ KOŽÍK, F. Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z pierotů*. 14. vyd. Praha: Mladá fronta, 1961. s. 339.

slov by nesnesl pocit, že předkládá veřejnosti dílo, o jehož omylech ví. „*Nebylo by to svědomité a poctivé,*“⁷⁷ píše například v doslovu k 12. vydání.

Kožík píše, že kdyby psal román později, určitě by byl zcela jiný. Tvrdil, že nemohl psát novou knihu. Zachoval dějovou linii a její motivy, ale doplnil je a změnil tam, kde neodpovídaly historické pravdě, jež byla důležitá pro Deburauův život a vývoj jeho umění. Dále obohatil knihu citacemi libret němoher i kritickými ohlasy (na Deburauovo pantomimické umění).

Přesto však upozorňuje, že i nadále zůstala kniha románem. Pokud by se čtenář chtěl něco dozvědět z Deburauova skutečného života, odkazuje spisovatel na zahraniční dílo Tristana Rémyho či vědeckou práci českého vědce dr. Jaroslava Švehly.

V tomto okamžiku je nutné zmínit se o další důležité věci, která z Černého kritiky vyplynula, a to o otázce nadčasovosti Kožíkova románu. *Největší z Pierotů* měl být reakcí na tehdejší dobu. Kožík se v něm snažil vyjádřit své dojmy a dorozumět se se čtenáři. I když některé výtky Černého byly oprávněné, Kožíkovo zpracování látky mělo též své opodstatnění. Při studiu kritický názorů na historický román po druhé světové válce je patrné, že se zde střetly dvě různé interpretace tohoto žánru. Tím, že Kožík svůj román přepracoval, Černý odhalil, že dílo nemá nadčasový charakter.

Pokud bychom vzali v úvahu, že Kožík fabuloval z toho důvodu, že chtěl něco sdělit, a proto si uzpůsobil dobu, postavy a děj po svém, pak bychom toto dílo mohli považovat za celkem zdařilé. Svou koncepcí mi připomíná například dumasovské romány. Z tohoto hlediska nemá cenu posuzovat pravdivé historické události a používání Kožíkovy fantazie.

Jestliže se ale ztotožňujeme s názorem kritiků jako byli Šalda, Černý nebo Polák, pak by mohlo být zajímavé porovnat, jak se lišily výsledky vědeckého bádání a děj spisovatelova díla.

V roce 1954 vyšla ve Francii vědecká historická studie o Janu Kašparu Deburauovi od spisovatele Tristana Rémyho. Autor mnoho let zkoumal dochované dokumenty v pařížských archivech a jeho kniha obsahuje mnoho historických podrobností. Kožík v témže roce svůj román přepracoval. S lítostí konstatuje, že mu okolnosti nedovolily aktivně se podílet na takových studiích a dokončit, co před válkou v Paříži začal. Nemohl prý použít při úpravě románu všechny nově zjištěné skutečnosti, poněvadž by to porušilo jeho stavbu, a tím i zobrazení protagonistova lidského a uměleckého vývoje, které je pro román podle autora

---

⁷⁷ KOŽÍK, F. Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z Pierotů*. 12. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1954. s. 446.

podstatné. Rémy se snažil být při své práci co nejobektivnější, obraz Jana Kašpara ve své práci vytvářel jen podle přísně ověřených dochovaných dokumentů. Jean Louis Barrault napsal: „*Tristan Rémy se připravil na svoji práci tak, že to zasluhuje našeho obdivu – ukazuje nám svým Janem Kašparem opravdového historického Deburaua. (...) Rémyho úkolem bylo, aby objevil pravého Deburaua v bouřlivém víru jeho doby. Domnívám se, že ho objevil.*“⁷⁸ Rémy částečně boří legendy o mimově osobnosti. Vytvořil nového Deburaua, který má však pevné kořeny a je živější než Deburau, kterého nám vykreslil Jules Janin a jeho svérázní následovníci jako například Louis Péricaud v díle *Divadlo „Provazolezců“* nebo Ambs-Dales.

Kožík se k Rémyho pojetí Jana Kašpara vyjádřil slovy: „*Rémy, sveden asi touhou po beletristické prestiži, zašel však příliš daleko; udělal z Deburaua primitivního analfabeta se zákeřnou povahou.*“⁷⁹ Kožík se ve Francii s Rémyem spřátelil, přesto však nakonec jeho knihu kriticky posoudil v časopise *Divadlo*, v němž dle svého mínění „*jeho výmysly bod za bodem vyvrátil a doložil pravdu citacemi známých francouzských umělců té doby.*“⁸⁰

V roce 1976 vyšla další vědecká monografie o Deburauovi, tentokrát u nás. Autorem byl dr. Jaroslav Švehla. Rémy i Švehla se shodují na tom, že Janinův životopis nebyl věrohodným obrazem mimova života. Rémy ve své studii uvádí, jak se k některé osobnosti i sám Jan Kašpar vyjadřovali k Janinovu dílu. Barrault například řekl, že se citlivý Jules Janin nejspíš uličnický bavil tím, že Deburauovi již za jeho života vymyslel legendární život. Nebo například George Sandová napsala: „*Ani při nejlepší vůli bych vám neuměla vyprávět pravdivý příběh o Deburauovi. Jules Janin, který z něho vytvořil velmi vtipného a slavného pierota, mi řekl, že si všechno vymyslel.*“⁸¹ Jindy zase George Sandová uvádí: „*Jules Janin vydal právě knížku o tomto umělci, vtipné dílko, které mi však neřeklo nic o Deburauově talentu. Zeptala jsem se ho proto přímo, zda je spokojen Janinovým oceněním: »Jsem mu vděčný« řekl mi. »Jeho úmysl byl dobrý a jeho kniha zvětšila mou oblíbenost. Ale není v ní popsáno ani moje umění, ani mé názory. Není to vážná práce. Deburau pana Janina nejsem já. Nepochopil mne...«*“⁸² Rémy na jistém místě ve své práci upozorňuje: „*Jules Janin skrývá vždy pravdu pod rouškou ironie.*“⁸³

---

⁷⁸ RÉMY, T. Jan Kašpar Deburau. 1. vyd. Praha: Orbis, 1960. s. 7.

⁷⁹ KOŽÍK, F.: Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z pierotů*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009. s. 418. ISBN 978-80-7388-229-7.

⁸⁰ KOŽÍK, F.: Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z pierotů*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009. s. 418. ISBN 978-80-7388-229-7.

⁸¹ RÉMY, T. Jan Kašpar Deburau. 1. vyd. Praha: Orbis, 1960. s. 9.

⁸² RÉMY, T. Jan Kašpar Deburau. 1. vyd. Praha: Orbis, 1960. s. 98.

⁸³ RÉMY, T. Jan Kašpar Deburau. 1. vyd. Praha: Orbis, 1960. s. 55.

Kožík Rémyho oceňuje za to, že s obdivuhodnou svědomitostí propátral dostupná životní data Kašpara Deburaua. Podle Kožíka se však Rémy málo soustředil na to, aby dostatečně zachytil a zobrazil způsob a výši Deburauova umění. Popsat umělecký vývoj se podle Kožíka nedá „zachytit v žádném protokole, žádném fasciklu“. Rémy se snažil psát své dílo s naprostou objektivitou, a proto vyloučil všechny dokumenty, jimž plně nedůvěřoval. „Proto jeho obraz Deburaua na jevišti vychází k našemu zklamání nepřiliš výrazně; Rémy ho zbavil nejen romantického ozáření, ale i umělecké hodnoty.“⁸⁴

Rémy označuje Julese Janina za „Deburauova šprýmovného životopisce“, jenž jiskřil nadšením a ironií. Byl ale prý i jeho rádcem. V závěru své knihy Janin napsal: „A to je celý život šaška, napsaný s tolika překážkami, a přece jen v dobrém úmyslu. Můj hrdina mi však není nijak vděčný!“⁸⁵

Deburau byl dle Rémyho názoru samotář, ale Kožík jej pojal jako společenského člověka. Mim byl pravděpodobně velmi oblíbený již za svého života, ale po smrti se stal ještě více obdivovaným. Jeho osoba začala být opředena různými bájemi (pověstmi), lidé o něm začali mluvit jako o hrdinovi, mnozí dramatičtí spisovatelé (dramatikové, autoři divadelní děl) jej připomínali a oslavovali ve svých hrách. Jules Janin proslavil Deburaua svou knihou *Deburau, dějiny čtyřgrošového divadla, sepsané jakožto pokračování dějin francouzského divadla* (Paříž, 1832). Rémy v souvislosti s vytvořenou legendou píše: „Příběhy, které Jules Janin vypráví, neškodí sice slávě mima, ale Deburaua lidsky pokřívují.“⁸⁶ Poukazuje na to, že Janinovo dílo je plné smyšlenek, ironie a protikladů.

V Rémyho práci nalezneme několik úryvků z Janinovy knihy, které jsou shodné s dějovými situacemi Kožíkova románu. Jedná se například o moment, kdy za deštivého počasí pozve Napoleon Jana Kašpara do svého vozu a spolu pak rozmlouvají o umění. V Janinově knize se píše, že do Deburaua byla zamilovaná květinářka, která měla krámk nedaleko divadla. Deburau si jí však nevšímal. Květinářka se snažila stáhnout na sebe jeho pozornost tím, že krmila dobrotami jeho psa, fenku Koketku. Téměř totéž popisuje v románu i Kožík, jen s tím rozdílem, že do Kašpara nebyla zamilovaná květinářka, ale uvaděčka. V článku *Pierrot vražedník* je popisována tragická událost Kašparova života, kdy ve vzteku zabil mladíka, který jej a jeho rodinu urážel. Ačkoli Kožík popisuje ve svém románu Deburaua jako mírumilovného, přátelského a společenského člověka, Rémy ve své studii

⁸⁴ KOŽÍK, F. Největší z pierotů. 14. vyd. Praha: Mladá fronta, 1961. s. 341.

⁸⁵ RÉMY, T. Jan Kašpar Deburau. 1. vyd. Praha: Orbis, 1960. s. 98.

⁸⁶ RÉMY, T. Jan Kašpar Deburau. 1. vyd. Praha: Orbis, 1960. s. 9.

odhaluje, že mim se učil několika bojovým uměním, mezi něž patřil tehdy velmi oblíbený boj s holí, přičemž rána zasazená do určitého místa na hlavě, může člověka usmrtit... U soudu však mnoho lidí vypovídalo v Deburauův prospěch, a tak byl osvobozen. V jiném okamžiku využil Kožík zápletky ze hry Sachy Guitryho. Jedná se o rozhovor mezi Kašparem Deburauem a jeho synem Karlem. Kašpar si nepřál, aby se z Karla stal také mim. Rémy však poukazuje na to, že tento výjev byl nejspíš inspirován vztahem mezi Sachou Guitrym a jeho otcem. Shodou okolností však ani ve skutečnosti Deburau neměl v úmyslu učit své potomky pantomimickému umění. Dalším motivem převzatým od Guitryho je setkání Jana Kašpara s Marií Duplessisovou. Kožíkovi nejspíše vyhovoval tento motiv nešťastné lásky, a tak jej zakomponoval do svého díla. Deburau však nebyl jen nešťastně zamilovaný a opouštěný milovník, jak jej zobrazil český spisovatel. Podle Rémyho měl rád ženskou společnost a prožil více lásek, než se oficiálně udává. První Kašparovou manželkou byla Jana Adelaida Dubrayová. Ta ale brzy zemřela. Jan Kašpar žil poté několik let s Louisou Eudoxií Boucherovou, která mu porodila asi čtyři děti – dvojčata Jeana Charlese a Etienna Constantina, Rosinu Agathu a Štěpána. Jan Kašpar a Louisa se však za nějaký čas rozešli. Herec se pak oženil s Marií Trioullierovou. Narodily se jim čtyři děti – Madeleine, Antoine Alexis, Marie a Jean Joseph Auguste.

Při vědeckém bádání se také zjistilo, že skutečným otcem Jana Kašpara byl Francouz Philippe Deburau a matkou Češka Kateřina Kraffová (nebo Graffová).

Na závěr bych uvedla ještě dvě zajímavosti, týkající se Deburauova jména. U J. K. Tyla se objevuje úvaha nad tím, že otec Kašpara pracoval ve dvoře (staral se o koně), a tak lidé říkali Deburauovi „Dvořák“. Tuto domněnku vyvrátil roku 1957 Vojtěch Prášek. Počešťovat příjmení Deburau se dnes považuje za chybu. Dále se někdy uvádí, že mimovo celé jméno znělo „Jean-Baptiste Gaspard Deburau“. Podle Rémyho však Jan Kašpar začal používat jméno „Baptiste“ až jako herec. Rémy dochází k závěru, že správná podoba mimova jména je „Jean Gaspard Deburau“.

ZÁVĚR

Když jsem četla poprvé *Největšího z Pierotů* bez mnoha později zjištěných informací, připadalo mi dílo velmi zdařilé. Bylo to nejspíš vypravěčským talentem, který v Kožíkově tvorbě obecně přiznávali a kladně hodnotili různí recenzenti. Škoda jen, že svoje vypravěčské nadání a smysl pro spád děje se mu nepodařilo spojit také s lepším psychologickým prokreslením postav, logičtějším odůvodněním jednání aktérů próz a důmyslnějším propojením faktů a vlastní fantazie.

Původně jsem si myslela, že román představuje autorův pohled na danou osobnost, že se jedná o vlastní originální pojetí. Zklamáním pro mne bylo, když jsem zjistila, že Kožík velkou část příběhu převzal z děl jiných autorů. Připadalo mi, že všechny pasáže jeho románu, které mohly být pro čtenáře působivé, jsou výtvozem někoho jiného a souhlasím s názorem Černého, že román pak vypadá jako „sestříhaný“. V celé Kožíkově tvorbě mi chybí, že autor většinou nepřichází s ničím novým nebo v díle nenaznačí vlastní postoj ke zvolenému tématu.

Kožík protagonisty svých próz zobrazoval hodně idealisticky. Zobrazil je tak, jak je viděl on a v některých případech jejich prostřednictvím vyslovuje vlastní názory. V případě *Největšího z Pierotů* tvrdí, že v románu představil jeho „pravý obraz“. To mi připadá neoprávněné. Jak lze vidět z mnoha recenzí, Kožíkovi se nedařilo vystihnout psychologický vývoj hlavních hrdinů, ačkoli vždy tvrdil, že toto si vytkl za svůj cíl, a svůj individuální pohled na určitou osobnost prezentuje jako obecný pravý význam této osobnosti a řekla bych jako jediný správný.

V bakalářské práci jsem zkoumala problematiku historické literatury. Soustředila jsem se na problém definice historické prózy, přesněji řečeno historického románu. Existuje vícero názorů, co považovat za historickou literaturu. Hlavní roli hraje většinou hledisko časového odstupu (tento názor zastávali například Š. Vlašín či B. Dokoupil).

V období před 2. světovou válkou a za války požadovali literární vědci velkou míru historické pravdivosti (mezi zastánce tohoto stanoviska a zároveň přísné kritiky životopisného románu patřili například F. X. Šalda, V. Černý či K. Polák). Po 2. světové válce se zdařilost díla začala posuzovat spíš podle historické věrohodnosti. Bylo důležitější, zda příběh evokoval danou dějinnou situaci. Mezi benevolentnější posuzovatele historických, popřípadě životopisných děl, se řadili F. Hrabák a B. Dokoupil.

Můj názor se shoduje s Dokoupilovou tezí, že za historickou prózu bychom měli považovat díla, v nichž autor popisuje dobu, kterou neprožil on sám ani velká část žijící

populace. Pro díla, která by líčila období, jež má většina lidí v živé paměti nebo která mohl autor zažít sám, bych volila označení „retrospektivní“.

Po charakteristice historické literatury jsem se zaměřila na dílo Františka Kožíka. Kožík byl velmi plodný autor, proslavil se zejména svými životopisnými romány, mohli bychom ho nazvat „otcem“ českého životopisného románu. Kritika přijímala spisovatelovu tvorbu přes určité výhrady vcelku kladně. Nejvíce mu bylo vytýkáno ledabylé nakládání s fakty, nedostatečné psychologické prokreslení postav a slabá slohová stránka. Často pro svou práci používal jako předlohu konkrétní dílo jiného autora, které pak jen s malými obměnami opsal a nepřinášel ve svých dílech téměř nic originálního.

Výrazně do Kožíkovy tvorby zasáhla kritika Václava Černého. Ten velmi přísně zhodnotil jeho první velkou prózu, román *Největší z Pierotů*. V jeho kritice jsou obsaženy všechny slabiny Kožíkova díla. Kožík na tuto kritiku reagoval, avšak jeho obhajoba se nezakládala na pádných argumentech a působila nepřesvědčivě. Roku 1954 ale román přepracoval. Ačkoli se snažil ve své pozdější tvorbě vyvarovat kritizovaným chybám, zcela se jim neubráníl. Polemika Černého s Kožíkem zásadním způsobem ovlivnila nahlížení na český životopisný román obecně. K pozitivům jeho prací patřily vypravěčský talent a zásluha na tom, že upozornil na některé pozapomenuté osobnosti.

Studiem materiálů a při tvorbě bakalářské práce jsem si uvědomila širší souvislosti, které se ve vztahu spisovatel a čtenář mohou vyskytovat. Zaprvé to, jak komerce a autorova touha po úspěchu na knižním trhu ovlivňují kvalitu literatury. Pro mě osobně bylo zajímavé pozorovat „souboj“ pravdy a fikce v díle. Ze studia materiálů k historickému románu vyplývá, že tento druh literatury můžeme pojmut spíš jako literaturu faktu, a pak pracujeme se skutečností svědomitě, anebo autor usiluje pouze o beletrii, a v tomto případě má právo nakládat s historickými fakty volně, téměř dle své libosti. První stanovisko zastával Černý, v duchu druhého vytvořil své první dva životopisné romány Kožík. Pohledy obou osobností se v současnosti hodnotí jako oprávněné. Osobně zastávám názor, že autor historické prózy by neměl přehnaně fabulovat a souhlasím s tvrzením Černého, že Kožíkův román není s ohledem na vytýkané chyby „velké“ umělecké dílo.

PRAMENY A LITERATURA

- [a] (VÁCLAV ŠAŠEK). Kožíkův nejoblíbenější. *Zemědělské noviny*. 1971, roč. 27, 26. 4., s. 2.
- [E. Š.]. Portrét Františka Kožíka. *Nové knihy*. 1985, 23. 1., s. 2.
- [ER]. Život vladaře. *Nové knihy*. 1985, č. 11, s. 3.
- [im]. O Bretani. *Hospodářské noviny*. 2001, 20. 7., příl. Víkend, s. 33.
- [jer]. City a pocity v současné próze. *Svobodné slovo*. 1980, roč. 36, č. 215, s. 5.
- [jer]. Problémy životopisné literatury. *Svobodné slovo*. 1982, roč. 38, 18. 3., s. 5.
- [JRK]. Setkání v Telči. *Moravskoslezský den*. 1993, roč. 4, č. 191, s. 6.
- [nak]. Nový a staronový Kožík. *Hospodářské noviny*. 1997, roč. 41, č. 47, příl. HN na víkend, č. 10, s. 10.
- [nepodepsáno]. Vypravěč příběhů lidské velikosti. *Albatros*. 1984, č. 3, s. 6.
- [V. Števa] (ŠTĚPÁN VLAŠÍN). Mezi románem a monografií. *Naše pravda*. 1993, roč. 4, č. 17, příl. Pecka, s. 4.
- [VK]. Slůvko o autoru „Pierota“. In Kožík, F.: *Největší z Pierotů*. 17. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1972. s. 373 – 375.
- BALAJKA, B. Úskalí románové biografie. *Tvar*. 1994, roč. 5, č. 5, s. 20 – 21.
- BALAJKA, B. Víc než cestopis. *Práce*. 1973, roč. 29, č. 301, s. 6.
- BASS, E. Velký původní román. *Lidové noviny*. 1939, roč. 47, 6. 11., příl. Literární pondělí, roč. 6, č. 7, s. [neuvedeno].
- BENEŠOVÁ, A. Příběh velkého umělce. *Nové knihy*. 1978, č. 20 – 21, s. 4.
- BENEŠOVÁ, V. Největší z pierotů. *Zemědělské noviny*. 1965, roč. 21, 18. 5., s. 4.
- BÍLEK, P. Týden od 17. 3. do 23. 3. 1980. *Tvorba*. 1980, č. 13, s. 23.
- BLAHYNKA, M. Potřebná, hutná, přesvědčivá. *Rovnost*. 1985, roč. 100, 9. 3., s. 5.
- BRANALD, A. Tichý společník. 1. vyd. Praha: Academia, 2005. s. 231 – 242. ISBN 80-200-1370-9.
- BRECHTOLDOVÁ, A. Poslední koncert. *Československá televize*. 1979, roč. 14, 26. 11., s. 4.
- BURIÁNEK, F. Kronika života a vlády Karla IV. *Literární měsíčník*. 1982, roč. 11, č. 7, s. 108.

- CINGER, F. Bylo jich deset: aneb Rozhovory se smrtelnými nesmrtelnými. Praha: Eminent, 2001. s. 55 – 82. ISBN 80-7281-064-2.
- CINGER, F. Jubileum Františka Kožíka. *Rudé právo*. 1979, roč. 59, č. 113, s. 5.
- CINGER, F. Romanopisec. *Rudé právo*. 1984, roč. 64, č. 114, s. 5.
- ČEJKA, K. Podívaná s písničkami. *Ostravský kulturní měsíčník*. 1980, roč. 5, č. 11, s. 41 – 42.
- ČERNÝ, V. František Kožík: „Největší z Pierotů.“ *Kritický měsíčník*. 1939, roč. 2, č. 10, s. 447 – 455.
- ČERNÝ, V. Ještě jednou František Kožík. *Kritický měsíčník*. 1940, roč. 3, č. 5 – 6, s. 272 – 276.
- ČERNÝ, V. Odpověď na Kožíkovu obranu. *Lidové noviny*. 1940, roč. 48, 22. 4., příl. Literární pondělí, roč. 6., č. 31, s. [neuveдено].
- ČERNÝ, V. Případ vskutku zvláštní, II. *Kritický měsíčník*. 1941, roč. 4, č. 2, s. 63 – 72.
- ČERNÝ, V. Případ vskutku zvláštní. *Kritický měsíčník*. 1940, roč. 3, č. 10, s. 441 – 447.
- DANĚK, O. Vražda v Olomouci. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1972. s. 10.
- DOKOUPIL, B. Česká historická próza po roce 1945. Brno: CERM, 1994. ISBN 80-85867-13-3.
- DOKOUPIL, B. Český historický román 1945 – 1965. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987.
- DOKOUPIL, B. Kniha o Karlu IV. *Tvorba*. 1982, č. 23, příl. Kmen, č. 23, s. 10.
- DOKOUPIL, B. Životopis jako faktografické vyprávění. In Kožík, F.: *Na křídle větrného mlýna*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1989. s. 525 – 529.
- DOKOUPIL, B. Životopisný román zakladatelského významu. In Kožík, F.: *Největší z Pierotů*. 19. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1986. s. 439 – 443.
- FETTERS, A. Přebohaté dílo Františka Kožíka. *Pochodeň*. 1989, roč. 78, č. 113, s. 4.
- FILIPČIK, R. Funkce dokumentu v současném historickém románu. *Česká literatura*. 1988, roč. 36, č. 3, s. 256 – 269.
- FRANCL, G. Všestranný spisovatel. *Lidová demokracie*. 1974, roč. 30, 15. 5., s. 5.
- FRÝBOVÁ, V. O uměleckost naučné knihy pro děti. *Kultura*. 1959, č. 13.
- GÖTZ, F. Románová biografie o Debureauovi. *Čteme*. 1939, roč. 2., č. 1, s. 6.
- GROZDANOVIČOVÁ, D. František Kožík, zasloužilý umělec. *O knihách a autorech*. 1979, (jaro), s. 4.

- GROZDANOVIČOVÁ, D. O autorovi. In Kožík, F.: *Největší z Pierotů*. 18. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1977. s. 373 – 376.
- GROZDANOVIČOVÁ, D. O životních osudech Karla IV. *Nové knihy*. 1982, č. 17, s. 4.
- GRYM, P. Stržené masky. 1. vyd. Ostrava: Žár, 2000. s. 12 – 20. ISBN 80-902406-5-8.
- HÁJKOVÁ, A. Kožíkovi rytíři ducha a srdce. *Literární měsíčník*. 1980, roč. 9, č. 4, s. 66 – 69.
- HAMAN, A. et al. Literatura k diskusi. 1. vyd. Jinočany: H & H, 2000. s. 54 – 55. ISBN 80-86022-78-1.
- HAMAN, A. Možnosti a meze životopisného románu. *Literární noviny*. 1993, roč. 4, 15. 4., s. 6.
- HEŘMAN, Z. Básník neumírá. *Mladá fronta*. 1971, roč. 27, 20. 7., s. 4.
- HEŘMAN, Z. Na křídle větrného mlýna. *Mladá fronta*. 1978, roč. 34., č. 179, s. 4.
- HOLUB, O. Konkurs na dějiny aneb Co víme o své minulosti. *Výběr z nejzajímavějších knih*. 1988, č. 4, s. 6 – 8.
- HOLUBOVÁ, H. Osudy významných osobností. *Pravda*. 1989, roč. 70, č. 113, s. 5.
- HRABÁK, J. Co mne zaujalo ze současné české literatury. *Výběr z nejzajímavějších knih*. 1983, č. 1, s. 7 – 8.
- HRABÁK, J. Čtení o románu. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. s. 269 – 270.
- HRABÁK, J. František Kožík. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.
- HRABÁK, J. Úvahy o literatuře. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1983. s. 121 – 156.
- HRZALOVÁ, H. Obecenstvo a čtenář se nedají oklamat: Ve věku nedožitého 88 let zemřel 5. dubna 1997 spisovatel František Kožík. *Haló noviny*. 1997, roč. 7, č. 89, s. 8.
- IVANOV, M. K otázce životopisného románu českého. *Květen*. 1955 – 1956, roč. 1., č. 1, s. 286 – 287.
- JAKOUBEK, J. František Kožík, Josef Mánes. *Rudé právo*. 1978, roč. 58, č. 189, příl. Haló sobota, č. 32, s. 10.
- JIRÁSEK, B. Jubileum Františka Kožíka. *Pravda*. 1979, roč. 60, č. 113, s. 5.
- JUNGMANN, M. Kronika umělcova života. *Literární noviny*. 1956, č. 5.
- KEDZIOROVÁ, J. K problematice životopisného románu. *Universitas*. 1980, roč. 13, č. 4, s. 22 – 27.

- KISCH, E. E. Pražský pitaval. 3. vyd. Praha: Svoboda, 1968. s. 208 – 210.
- KOŠINOVÁ, V. F. Kožík v Prachaticích. *Jihočeská pravda*. 1977, roč. 33, 15. 7., s. 4.
- KOŽÍK, F. Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z Pierotů*. 12. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1954. s. 444 – 447.
- KOŽÍK, F. Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z Pierotů*. 13. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1957. s. 417 – 420.
- KOŽÍK, F. Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z pierotů*. 14. vyd. Praha: Mladá fronta, 1961. s. 337 – 342.
- KOŽÍK, F. Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z Pierotů*. 20. vyd. Praha: Orbis, 1996. s. 424 – 425. ISBN 80-235-0081-3.
- KOŽÍK, F. Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z pierotů*. 21. vyd. Praha: Český klub, 2002. s. 393 – 397. ISBN 80-85637-74-X.
- KOŽÍK, F. Autorův doslov. In Kožík, F.: *Největší z pierotů*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2009. s. 415 – 419. ISBN 978-80-7388-229-7.
- KOŽÍK, F. Bitva u Kresčaku. *Výběr z nejzajímavějších knih*. 1980, č. 4, s. 12 – 13.
- KOŽÍK, F. Cesty životem. *Květy*. 1988, roč. 38, č. 27 – 31, s. 39.
- KOŽÍK, F. Člověk – tvůrce dějin i vlastního osudu. *Záběr*. 1976, roč. 9, 16. 1., s. 1, 3.
- KOŽÍK, F. František Kožík o scénáři, dramaturgii a filmu vůbec. *Záběr*. 1970, roč. 3, č. 4, s. 3.
- KOŽÍK, F. František Kožík. *Zlatý máj*. 1977, roč. 21, č. 4, s. 248 – 253.
- KOŽÍK, F. Chvilé s Františkem Kožíkem. *Svobodné slovo*. 1979, roč. 35, 12. 5., s. 11.
- KOŽÍK, F. Jsem pyšný na velikost našich lidí. *Lidová demokracie*. 1989, roč. 45, č. 110, s. 5.
- KOŽÍK, F. Jubilejní zamyšlení. *Lidová demokracie*. 1979, roč. 35, č. 109, s. 11.
- KOŽÍK, F. Kde se život stýká s uměním. *Lidová demokracie*. 1984, roč. 40, č. 110, s. 5.
- KOŽÍK, F. Kniha o souvislostech života a umění: Nad novým dílem spisovatele Františka Kožíka. *Naše rodina*. 1978, roč. 10, č. 26, s. 13.
- KOŽÍK, F. Láska k životu a umělecké tvorbě. *Lidová demokracie*. 1988, roč. 44, 30. 4., s. 5.
- KOŽÍK, F. Nad novou knihou F. Kožíka. *Nové knihy*. č. 18, s. 1.
- KOŽÍK, F. Největší z Pierotů a historická pravda. *Lidové noviny*. 1940, roč. 48, 15. 4., příl. Literární pondělí, roč. 6., č. 30, s. [neuvedeno].
- KOŽÍK, F. Největší z pierotů. Praha: Fr. Borový, 1948.
- KOŽÍK, F. Největší z Pierotů: Autor o své knize. *Kruh*. 1961, (č. 3), s. 107 – 109.

- KOŽÍK, F. Neoživuji zašlé stíny: František Kožík vypráví Janě Pohankové. *Literární měsíčník*. 1987, roč. 16, č. 7, s. 37 – 45.
- KOŽÍK, F. O dalším životě díla tvůrce nerozhoduje. *Mosty*. 1995, roč. 4, č. 16, s. 12.
- KOŽÍK, F. O Městu šťastných lásek. *Nové knihy*. 1978, 22. 3., s. 1.
- KOŽÍK, F. O Zdence Braunerové. *Nové knihy*. 1980, 13. 2., (s. 5).
- KOŽÍK, F. O životě a životopisech s Františkem Kožíkem. *Zlatý máj*. 1982, roč. 26, č. 10, s. 609 – 612.
- KOŽÍK, F. Od pramenů k dílu. *Výběr z nejzajímavějších knih*. 1982, č. 4, s. 48 – 49.
- KOŽÍK, F. Pierot v městě nad Něvou. *Rovnost*. 1973, roč.88, č. 274, příl. Čtení na konec týdne, č. 46, s. 5.
- KOŽÍK, F. Proč píšu životopisné romány: František Kožík se zpovídá. *Práce*. 1967, roč. 23, 11. 6., s. 5.
- KOŽÍK, F. Proč tvořím pro děti. *Učitelské noviny*. 1979, roč. 29, č. 11, s. 10.
- KOŽÍK, F. Především krásný člověk. *Magazín Co vás zajímá*. 1989, roč. 30, č. 6, s. 51 – 54.
- KOŽÍK, F. Setkání s Františkem Kožíkem (a s historickými postavami jeho románů). *Práce*. 1980, roč. 36, č. 66, s. 6.
- KOŽÍK, F. Spisovatel čtenářům. *Čtenář*. 1971, roč. 23, č. 7, s. 231 – 232.
- KOŽÍK, F. Stačí nalézt cestu k lidem: (K 70. narozeninám zasloužilého umělce Františka Kožíka). *Svět práce*. 1979, roč. 1, č. 12, s. 20.
- KOŽÍK, F. Sváteční setkání. *Zlatý máj*. 1975, roč. 19, č. 1, s. 14 – 15.
- KOŽÍK, F. Vypravěč prostého života. *Květy*. 1979, roč. 29, č. 20, s. 36 – 37.
- KOŽÍK, F. Vzpomínky. 1. vyd. Praha: Orbis, 1995. ISBN 80-235-0055-4.
- KOŽÍK, F. Začalo to Největším z pierotů: Posezení se spisovatelem Františkem Kožíkem nad jeho životopisnými romány. *AZ magazín*. 1983, č. 4, s. 117 – 119.
- KOŽÍK, F. Zajímal mne vztah života a tvorby.: Na návštěvě u spisovatele národního umělce Františka Kožíka. *Obrana lidu*. 1989, roč. 48, 29. 4., s. 8.
- KOŽÍK, F. Životopisná tvorba Františka Kožíka: Výběrová bibliografie. Brno: Knihovna J. Mahena, 1979.
- KRATOCHVÍL, M. V. Čechy krásné, Čechy mé. 2. dopl. vyd. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1984.
- KREJCHOVÁ, J. Z dějin české hudby. *Práce*. 1980, roč. 36, 25. 3., s. 9.

- KUDĚLKA, V. Autor Největšího z pierotů ve službách Thálie. *Brněnský večerník*. 1997, roč. 7, č. 75, s. 6.
- LUKEŠ, J. Na cestě k literatuře faktu. *Tvorba*. 1978, 21. 6., s. 18.
- LUKEŠ, J. Styl a stylizace. *Tvorba*. 1980, č. 42, s. 20.
- MOCNÁ, D. – PETERKA, J. Encyklopedie literárních žánrů. 1. vyd. Praha / Litomyšl: Paseka, 2004. s. 239.
- MOLDANOVÁ, D. Román o Zdence Braunerové. *Literární měsíčník*. 1978, roč. 7, č. 8, s. 114 – 115.
- NEFF, O. Tvůrce osudů. *Kmen*. 1988, roč. 1, č. 19, s. 3.
- NEJEDLÁ, J. František Kožík, Normální obraz srdce. *O knihách a autorech*. 1980, (jaro), s. 24.
- NEJEDLÁ, J. Sedmdesátiny zasloužilého umělce Františka Kožíka. *Literární měsíčník*. 1979, roč. 8, č. 5, s. 114.
- NĚMEC, I. Zahořanský hon. *Rovnost*. 1980, roč. 95, 18. 4., s. 5.
- NOVOTNÝ, V. Tvůrce stovky děl. *Zemědělské noviny*. 1979, roč. 35, č. 113, s. 2.
- NOVOTNÝ, V. Životopisec slavných lidí. *Zemědělské noviny*. 1984, roč. 40, č. 114, s. 2.
- NYKLOVÁ, M. František Kožík. Cestou lásky. *Zlatý máj*. 1972, roč. 16, č. 5, s. 345.
- PAŘÍKOVÁ, M. Hra o Josefu Slavíkovi. *Lidová demokracie*. 1980, roč. 36, č. 75, s. 5.
- PETRÍČEK, M. Rutinované vypravěčství. *Literární noviny*. 1995, roč. 6, č. 28, s. 6.
- POKORNÝ, M. Pierot i Kolumbus. *Mosty*. 1997, roč. 6, č. 17, s. 11.
- POLÁK, K. O životopisném románě. Praha: Nakladatelství Václav Petr, 1941.
- POSPÍŠIL, I. Největší z pierotů. *Kam v Brně*. 2007, roč. 51, č. 5, příl. Kam, roč. 13, č. 5, s. 25 – 26.
- PRÁŠEK, V. Po stopách Jana Kašpara Deburau v Kolíně: (Úvaha nad archivními prameny). *Středočeský sborník historický*. 1957, sv. 1, s. 125 – 139.
- PYTLÍK, R. Jak to bylo s pomstou za Pierota. *Právo*. 2001, roč. 11, č. 108, s. 14.
- RÉMY, T. Jan Kašpar Deburau. 1. vyd. Praha: Orbis, 1960.
- ROUBÍČEK, Z. Životopisný portrét. *Zemědělské noviny*. 1980, roč. 36, 25. 3., s. 4.
- RULF, J. Tvůrce životopisného románu. *Zemědělské noviny*. 1989, roč. 45, č. 113, s. 2.
- RUTTE, M. Deburauova obnovená tvář. *Literární noviny*. 1939, roč. 12, č. 10, s. 215 – 216.
- RUTTE, M. Pravda a báseň. Doslovem ke Kožíkovu románu. In Kožík, F. *Největší z Pierotů*. 1. vyd. Praha: Evropský literární klub, 1939. s. 309 – 316.

- RŮŽIČKA, K. František Kožík: „Na dolinách svítá.“ *Kritický měsíčník*. 1948, roč. 9, č. 1 – 2, s. 283 – 284.
- RZOUNEK, V. Palčivá žízeň po kráse života. *Rudé právo*. 1980, roč. 60, 11. 4., s. 5.
- SMETANA, M. To, co miluješ, braň! *Divadlo*. 1954, roč. 5, č. 8, s. 706 – 710.
- SOMR, K. – JILÍK, J. Životní jubileum Františka Kožíka. *Malovaný kraj*. 1979, roč. 15, č. 4, s. 9.
- STUNA, R. Živé dílo Josefa Mánesa. *Rudé právo*. 1978, roč. 58, č. 200, s. 5.
- SÝKORA, V. Město šťastných lásek. *Tvorba*. 1980, č. 51, s. 18.
- ŠIMŮNEK, J. Jubileum jednoho románu. *Svobodné slovo*. 1996, roč. 88, č. 243, s. 13.
- ŠVANDELÍK, J. Průkopník životopisné prózy. *Práce*. 1989, roč. 45, 16. 5., s. 6.
- ŠVEHLA, J. Deburau – nesmrtelný Pierot. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1976.
- ŠVEHLA, J. Na okraj Největšího z Pierotů. In Kožík, F.: *Největší z Pierotů*. 15. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965. s. 439 – 445.
- TABÁŠEK, A. Kožíkův pierot Deburau česky už podvacáté. *Práce*. 1996, roč. 52, č. 248, s. 13.
- TOMAN, P. H.: Kožíkova kniha o Zdence Braunerové. *Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze*. 1980, č. 4, s. 102 – 103.
- TRÄGER, J. Divadelník ve vypravěči. In Kožík, F.: *Největší z Pierotů*. 16. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1967. S. 387 – 391.
- VÁŠEK, V. Dopis Petra Bezruče autorovi Největšího z Pierotů. *Lidové noviny*. 1939, roč. 47, 10. 12., s. 9.
- VLAŠÍN, Š. Donutit život, aby se usmál...: (K sedmdesátinám zasloužilého umělce Františka Kožíka). *Rovnost*. 1979, roč. 94, č. 110, (příl. Jihomoravský deník), s. 2.
- VLAŠÍN, Š. Fanfáry pro Kožíka.: (K pětasedmdesátinám – 16. 5.). *Tvorba*. 1984, č. 20, příl. Kmen, č. 20, s. 2.
- VLAŠÍN, Š. Lesk a bída historického románu. *Nové knihy*. 1982, č. 23, 26, 38, 44, s. 3.
- VLAŠÍN, Š. Romantický osud básníkův. *Tvorba*. 1972, č. 23, s. 12.
- VLAŠÍN, Š. Rutinovaná próza. *Tvorba*. 1976, č. 35, s. 15.
- VLAŠÍN, Š. Slovník literární teorie. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1977. s. 47 – 48.
- VLAŠÍN, Š. Tvůrce českého životopisného románu. *Tvorba*. 1974, č. 20, s. 13.

- VLAŠÍN, Š. Tvůrce životopisných románů: (K nedožitým devadesátinám Františka Kožíka). *Naše pravda*. 1999, roč. 10, č. 19, s. 4.
- VLAŠÍN, Š. *Ve škole života*. Praha: Československý spisovatel, 1980.
- VODÁK, V. Kožíkova rozmarná historie. *Lidová demokracie*. 1974, roč. 30, č. 214, s. 5.
- VOLHEJNOVÁ, V. *Čeští spisovatelé*. 2. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 2005. s. 45 – 46. ISBN 80-253-0179-6.
- VRAJOVÁ, J. K polemice o životopisném románu F. Kožíka *Největší z pierotů*. *Eurolingua & Eurolitteraria 2006*. 1. vyd. Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-182-4.
- VŠETIČKA, F. *Stavba prózy*. 1. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1992.
- ZAPLETAL, Z. K proměnám a tendencím životopisné prózy. *Zlatý máj*. 1986, roč. 30, č. 8, s. 450 – 453.
- ZBOŘILOVÁ, L. Nejen pocta Jiráskovi. *Brněnský večerník*. 1980, roč. 11., č. 67, s. 2.
- ZÍTKOVÁ, I. Dva životopisné romány. *Zemědělské noviny*. 1971, roč. 27, 16. 8., s. 2.
- ZÍTKOVÁ, I. Umělec neumírá. *Svět práce*. 1971, roč. 4, č. 33, s. 11.
- ZÍTKOVÁ, I. Zdařilý skupinový portrét. *Zemědělské noviny*. 1980, roč. 36, č. 64, s. 2.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Vložené CD – elektronická verze bakalářské práce

Příloha č. 2: Anotace

Příloha č. 1: Vložené CD – elektronická verze bakalářské práce

CD je vloženo na přední straně bakalářské práce.

Příloha č. 2: Anotace

Jméno a příjmení:	Magdalena Tranová
Katedra:	Českého jazyka a literatury PdF UP Olomouc
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Tvorba Františka Kožíka za II. světové války s přihlédnutím k jeho románové tvorbě
Název v angličtině:	The work of František Kožík during the Second world war with regards to his novels
Anotace práce:	<p>Bakalářská práce pojednává o historickém a životopisném románě. Naše úvahy o jejich stavu a vývoji v nedávné minulosti se opírají o beletristickou činnost Františka Kožíka, který je považován za jednoho ze zakladatelů moderního životopisného románu. Východiskem našich úvah je jeho první román Největší z Pierotů, který vznikl v předvečer II. světové války.</p> <p>Domníváme se, že právě vyhraněná doba konce 30. let nalezla v románu možnost aktualizací a vlasteneckých vyjádření, s cílem podpořit národ v jeho těžkých chvílích. Jedná se o jeden z prvních moderních životopisných románů, a proto nás zajímal také fakt, jak se tato skutečnost projevila v kritické reakci odborné veřejnosti a jak se vyvíjela Kožíkova tvůrčí dráha v následných obdobích.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Definice historického a životopisného románu, jejich vztahy a vazby 2) Dílo Františka Kožíka 3) Největší z Pierotů - pohledem kritiky - Václav Černý - vlastní analýza
Klíčová slova:	Historický román, životopisný román, Jean-Baptiste Gaspard Debureau, František Kožík, Václav Černý

<p>Anotace v angličtině:</p>	<p>The work deals with historical and biographical novel. Our thoughts about their condition and development in the recent past are based on the fiction-writing by František Kožík who is considered to be one of the founders of modern biographical novel. The starting point of our thoughts is his first novel Největší z Pierotů (The Greatest Pierrot), which was written shortly before the World War II. We believe that it was the critical situation at the end of the 30-ies of the 20th century which in the novel got a chance to update and express patriotism with the aim to support the nation in the hard times. The above mentioned novel ranks among the earliest modern biographical novels, and therefore we also wanted to find out how this fact reflected in the critical response of the expert public and how František Kožík's creative career was developing in the following periods.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) The definition of the historical and biographical novel, their relation and link 2) The works by František Kožík 3) The Greatest Pierrot - Through the eyes of critics <ul style="list-style-type: none"> - Václav Černý - Our analysis
<p>Klíčová slova v angličtině:</p>	<p>Historical novel, biographical novel, Jean-Baptiste Gaspard Debureau, František Kožík, Václav Černý</p>
<p>Přílohy vázané v práci</p>	<p>Příloha č. 1: Vložené CD – elektronická verze bakalářské práce</p> <p>Příloha č. 2: Anotace</p>
<p>Rozsah práce:</p>	<p>68 stran</p>
<p>Jazyk práce:</p>	<p>Čeština</p>